

Do you remember when God was a Woman?

DEN PROBLEMATISKA (O)JÄMSTÄLLDHETEN INOM
BISTÅNDSPOLICYS UR ETT AFROCENTRISKT PERSPEKTIV

*Do you remember,
When we all walked tall and proud
When we were the salt of the earth
When we sang with voices loud and clear
And put the most vain of birds to shame
Long before the lies, the deception, the myths
Before the gradual destruction of our bodies, our spirits and our minds
Do you remember
When God was a woman?*

Dame Nita Barrow

Abstract

A great deal of effort has gone into demonstrating the relevance of gender in the development discourse. Gender equality is today considered one of the top priorities to Western aid benefactors and in 1995 the OECD endorsed gender equality as a vital goal for all development. This paper examines the policies applied to development assistance efforts regarding gender equality as they are prescribed in the official statements made by the OECD. Drawing on these policy proposals a revealing of the imbedded assumptions and integral meanings of gender equality is presented through discourse and textual analysis. First and foremost it's the manner in which gender inequality is represented as a problem of political concern that is the main object of study. Specific attention is therefore given to the way the policy initiatives are in them self constituting the shape of the problem addressed while they explicitly and implicitly convey a contextually influenced interpretation of a social condition. Highlighting the significance of interpretation, an additional aspect of development on the subject of gender is offered by Third World feminist, African feminist and womanist scholars.

The policies at issue tend to represent gender inequality as a problem of ineffectiveness, economic deficiency and dependence. Above all its uppermost value is suggested to be its instrumental capability to attain other policy targets. The OECD policy proposals are additionally biased to Western feminist discourse whereas the interests pursued are in dissonance with non-Western ideals and priorities.

Key words: OECD, DAC, development, discourse, feminism, womanism, aid, problem representation

Sammanfattning

Relevansen av genus inom utvecklingsdiskursen är något som envist påpekats sedan en lång tid tillbaka. Idag betraktas jämställdhet som en av de högst prioriterade målsättningarna för västerländska biståndsgivare och redan 1995 fastslog OECD att jämställdhet var en huvudsaklig förutsättning för all utveckling.

I denna uppsats granskas de policys avseende jämställdhet såsom de föreskrivs i OECDs officiella uttalanden. Utifrån dessa stadgor identifieras de diskursiva antaganden och underliggande uppfattningar om jämställdhet genom diskurs- och textanalys. Det är i första hand sättet som ojämställdhet representeras som ett politiskt problem som är av intresse inom denna studie. Särskild uppmärksamhet ägnas därför till sättet som policyföreskrifterna medverkar i konstituerandet av problemställningarna som de avser adressera. Samtidigt är de explicita och implicita tolkningar som ligger till grund för representationen av en social situation som ett problem kontextuellt bundna. Tolkningens avgörande betydelse åskådliggörs genom sammanförandet av OECDs tolkning med kontrasterande synsätt formulerade inom Tredje Världen-feminism, afrikansk feminism och womanism.

Ifrågavarande policydokument tenderar att representera ojämställdhet som ett problem i termer av improduktivitet, ekonomisk ineffektivitet och beroende. Företrädesvis föreslås jämställdhetens främsta värde bestå i dess instrumentella potential att uppnå andra utvecklingspolitiska målsättningar. OECDs policys är därutöver präglade av perspektiv sprungna ur västerländsk feminism och de intressen som hävdas är emellanåt i konflikt med icke-västerländska ideal och prioriteringar.

Nyckelord: OECD, DAC, utveckling, diskurs, feminism, womanism, bistånd, problemrepresentation.

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Disposition	2
2	Syfte och frågeställning	4
3	Metod och material	6
4	Tidigare forskning	9
5	Teoretiska perspektiv	10
5.1	Feministisk teori.....	10
5.1.1	Womanism och Svart feminism.....	11
5.1.2	Afrikansk feminism och africana womanism.....	12
5.2	Dekonstruktivism	14
6	Empiri	15
6.1	OECD och DAC.....	15
6.1.1	GENDERNET	15
6.2	DACs policyförklaringar gällande jämställdhet.....	16
7	Jämställdhet som biståndspolitisk målsättning	18
7.1	Instrumentella och intrinsikala värden	19
7.2	Män och kvinnor i partnerskap.....	19
7.3	Hållbar och människocentrerad utveckling.....	21
8	Ojämställdhet som utvecklingsproblem	23
9	Ojämställdhet som fattigdomsproblem	26
10	Ojämställdhet som resursbrist	29
10.1	Den värdefulla arbetskraften	30
10.2	Den värdefulla kunskapen.....	31

11	Ojämslällldhet som befolkningsstillväxt	34
12	Vad är problemet?	38
13	Var är problemet?	39
14	Vems är problemet?.....	41
15	Avslutande kommentar	42
16	Referenser.....	43

1 Inledning

Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling (OECD) har till syfte att stimulera långsiktig ekonomisk tillväxt och utökad frihandel.

1960 undertecknade Sverige, som en av 20 stater, den konvention som förbinder Sverige att uppnå OECDs grundläggande mål.

En viktig del av OECDs syfte är att fungera som ett forum för diskussion kring de gemensamma överenskommelser som fastställs för hur medlemsstaterna ämnar lösa världsekonomiska problem. Inom OECD ansvarar biståndsorganet DAC (*Development Aid Co-operation*) för att samordna medlemsländernas biståndspolitik genom att ta fram riktlinjer och målsättningar för det internationella bistånd som betalas ut. En av de centrala målsättningar som formulerats av DAC är jämställdhet mellan könen för vilken det huvudsakliga policyarbetet utförs av DACs enhet GENDERNET (*Network on Gender Equality*). Detta är det enda internationella forumet där biståndsmyndigheter möts för att definiera de gemensamma tillvägagångssätten för att skapa jämställdhet. I tre officiella publikationer (1999; 1998; 1997) och två policyförklaringar (1995; 2000) beskriver GENDERNET normer och riktlinjer för hur OECD-ländernas biståndspolitik ska utformas i syfte att uppnå jämställdhet. I dessa skildras även vad organisationen ser som problem med ojämställdhet och varför jämställdhet anses eftersträvansvärt.

Innebörden av begreppet jämställdhet samt konceptualiseringen av detsamma är föremål för en komplex och ibland tydligt polemisk diskussion. Hur resonemanget kring jämställdhet som politisk fråga och socialt problem förs vittnar om vilka värden som kopplas till begreppet och vilka antaganden om verkligheten som ligger till grund för den framförda uppfattningen. Detta innebär att skilda verklighetsuppfattningar och värdegrunder följdenligt också genererar olika prognoser av vad som är ”problemet” samt hur detta bäst kan åtgärdas.

Jämställdhet har sedan 70-talet hanterats som ett eftersträvansvärt mål inom internationell biståndspolitik och fältet har genomgått en rad betydelsefulla paradigmskiften gällande hur och varför jämställdhet bör uppnås i synnerhet i de länder som är mottagare av OECD-ländernas bistånd. Genom att analysera de policyförklaringar som idag ger uttryck för normer och riktlinjer kring jämställdhetsorienterat bistånd kan explicita så väl som implicita värdegrunder urskiljas vilka inte enbart färgar konceptualiseringen av vad jämställdhet är utan också varför det upplevs som eftersträvansvärt i biståndssammanhang.

Huvudparten av forskning inom området för modernt bistånd har varit inriktat på de områden som inom biståndspolitiken gjorts till föremål för utveckling och reformivriga policyprogram, ex. genom att studera dess konsekvenser.

Denna uppsats utgår från att det inte är möjligt att studera dessa problemområden som fristående från det sätt som de representeras som ”problem”

i policyförklaringen. Genom att rikta intresset mot de antaganden, verklighetsuppfattningar och intressen som underbygger själva policyformuleringen kan det konstateras hur policydokument baseras på en av fler möjliga tolkningar av samma sak. Ett ”problem” är en tolkning av verkligheten. Genom att förstå dessa tolkningar och synliggöra dessa som ett resultat av bestämda val och bedömningar kan dess upprinnelse kommenteras och ifrågasättas utifrån alternativa positioner. Påvisandet av en rad andra möjliga tolkningar förmår även utpeka en rad alternativa möjliga insatser som dessa perspektiv kan generera.

Policyförklaringar bör inte ses som ”lösningar” på ”problem” utan som konstituerande av en tänkbar *tolkning* och en *representation* av ett politiskt ärende.

GENDERNETs policyförklaringar är avfattade i en specifik institutionell och kulturgeografisk kontext vilket ger anledning att granska den version av verkligheten och de diskursiva ställningstaganden som genomsyrar och underbygger representationen av sociala frågor som ”problem”. Anförandet om jämställdhet som målsättning är en effekt av implicita tolkningar av verkligheten som i samverkan genererar specifika representationer av ojämställdhet som ”problem”.

Dessutom påverkar de specifika mål, de procedurer och den kultur/ideologi som råder inom en organisation hur frågan om jämställdhet kommer till uttryck och hur den uppfattas (Razavi 1997:1112).

1.1 Disposition

Vilken inverkan problemrepresentationer har på biståndspolitiken samt vilka antaganden som fungerar vägledande för denna är ett komplext område. För att tydliggöra syfte och problemställning för denna studie kommer inledningsvis en presentation av avgränsningar och precisering av intentionen med efterföljande analys att presenteras i kapitel 2.

Operationaliseringen av denna problemställning kräver ett väl motiverat urval av de empiriska dokument som ligger till grund för analysen. Källan till dessa dokument och dokumentens karaktär är avgörande då studien kräver att dessa faktiskt representerar den diskursiva hållning som är av intresse för denna studie, med andra ord är dominerande inom biståndspolitiken. Representativiteten av det empiriska materialet och en närmare introduktion till dessa följer i kapitel 3. Materialvalet baseras främst på dess lämplighet utifrån den metod som ansetts bäst för att besvara aktuell problemställning. Därför presenteras metoden utförligt i anslutning till valet av material.

Kapitel 4 ägnas åt att kortfattat presentera den forskning som denna studie anknyter till samt den kritik som tidigare riktats mot idén om utveckling.

För att läsaren fullt ut ska kunna följa analysen av DACs problemrepresentation och därmed tillägna sig inte bara resultatet av studien utan även det särskilda perspektiv som diskuteras så presenteras detta utförligare i kapitel 5.

Det analytiska perspektivet som används bygger på ontologiska och epistemologiska positioneringar som utgör en basal del inom den teorivärld som

denna studie önskar uppehålla sig inom. Också de områden som ges en framskjuten position i analysdelen har sin grund i de teoretiska perspektiv som tillämpas på problemrepresentationerna i DACs policyförklaring. Vetenskaps-teoretisk positionering samt en redogörelse för feministisk teori, womanism, africana womanism, Svart feminism och afrikansk feminism definieras också i det femte kapitlet. Två av dessa icke-västerländska idéskolor kommer uppsatsen igenom återkomma då de på ett intressant sätt hanterat jämställdhet som eftersträvansvärt utifrån värden som kontrasterar DACs inställning; afrikansk feminism och africana womanism.

Det moderna biståndets roll och huvudaktörer samt framstående forskning kring detta är relevant empiri för studien och bör utvecklas något inte minst för att framhäva aktualiteten och behovet av en analys av biståndspolitiska problem-representationer. Kapitel 6 ägnas åt att introducera läsaren i biståndspolitiken som politiskt område och jämställdhet som målsättning.

Utifrån DACs policyförklaringar och de politiska konfliktområden som kan identifieras mellan konventionell västerländsk feminism och icke-västerländska skolor har viss tematiska fördjupningar gjorts utifrån begrepp som jag anser innehåller signifikanta tolkningar som bör kommenteras.

Kapitel 7 behandlar jämställdhet som biståndspolitisk motsättning medan kapitel 8-11 ägnas åt att analysera representationen av ojämställdhet som ett problem beträffande utveckling, fattigdom, resursbrist och befolkningsökning.

Avslutningsvis presenteras de slutsatser som kan dras utifrån analysen av problemrepresentationernas innehåll angående nämnda områden. Här görs utifrån analysen en slutgiltig bedömning av på vilka grunder DAC betraktar jämställdhet som eftersträvansvärt och ojämställdhet som ett "problem" i de utvecklingsländer som mottar bistånd, samt alternativa tolkningar. Detta väljer jag att göra i 3 avsnitt (kapitel 12-14) för att precisera de olika dimensionerna av problem-representationen som baserat på specifika värden, rumslig placering och på individers/gruppers upplevda intressen. I Kapitel 15 avslutas uppsatsen med vissa personliga kommentarer och klargöranden.

2 Syfte och frågeställning

Policyförklaringar uttrycker de grundprinciper som en organisation har för sitt handlande (NE). De uppfattas i regel som en redogörelse för identifierade ”problem” och fordrade åtgärder. Här ses policydokument snarare som ett sätt att konstituera ”problem” och som en produkt av det diskursiva ramverk inom vilket policyförfattandet äger rum. Synliggörandet av de olika komponenter som utgör del i den biståndspolitiska diskursen är avgörande för att motverka uppfattningen av politiska institutioner likt OECD som oföränderliga. Parallellt med den dominerande diskursen där policydokumenten formulerats existerar konkurrerande diskurser som också gör anspråk på sanningen om verkligheten och om vad som är eftersträvansvärt.

Syftet med denna analys av DACs policyförklaringar är att utreda varför ojämställdhet uppfattas som ett problem och vilka positiva värden med jämställdhet som prioriteras av organisationen. Syftet är att påvisa att de antaganden och den logik utifrån vilka mening skapas med jämställdhet är avgörande för hur problemet med ojämställdhet tolkas och vidare hur det representeras i policydokumenten. En underliggande frågeställning är därmed: Vilka antaganden och värderingar ligger till grund för denna representation?

Genom att utreda detta kan problemrepresentationen kommenteras och ifrågasättas utifrån alternativa sätt att uppfatta ett ”problem” vilka i sin tur skulle kunna föra med sig en rad nya förslag på tillvägagångssätt. En viktig poäng med detta angreppssätt kan generellt sägas vara att analysen av sociala situationer måste hållas öppen för alternativa möjligheter (Bacchi 2006:12).

I denna uppsats ges särskilt företräde åt afrocentriska perspektiv då dessa på ett mycket ändamålsenligt sätt belyser tolkningens betydelse för upplevelsen av ett fenomen som ”problem”. Africana womanism och afrikansk feminism har länge varit marginaliserade inom utvecklingsteorier och förtjänar att lyftas fram och diskuteras då dessa bygger på karakteristiska och unika värdegrunder vilka rymmer angelägna värden och tolkningar att jämföra med DACs.

Min uppfattning är att de synsätt utifrån vilka ett visst förhållande bedöms som eftersträvansvärt eller som hämmande är kontextuellt färgade och förankrade i en specifik politisk diskurs. Ett identifierande av dessa förutfattade meningar, och för dessa prioriterade värden, gör det möjligt att sammanföra dessa ståndpunkter i ett samtal med tolkningar och problemrepresentationer gestaltade inom alternativa teoribildningar för vilka innebörden av (o)jämställdhet avviker från DACs.

Utöver den generella kritik som riktats mot västerländsk utvecklingsteori introduceras särskilt argument gällande problem kopplade till jämställdhet med ursprung inom afrikansk feminism (Oyewumi; Mikell), africana womanism (Hudson-Weems; Dove) och Tredje Världen-feminism (Mohanty; Spivak).

Främst gäller dialogen, mellan de olika perceptioner som här konkretiseras, jämställdhetens betydelse för utveckling. Genom ifrågasättande och dekonstruktion av den hegemoniska utvecklingsdiskursen, som orienteras mot modernitet och ekonomisk tillväxt, kan konceptuellt utrymme frigöras för att ge företräde åt ytterligare tolkningar av jämställdhetens relation till utveckling. Detta kan ses som en ansats att integrera afrikanska erfarenheter i generell teoribildning. De perspektiv som särskilt uppmärksammas i uppsatsen är teoribildningar som länge varit marginaliserade inom västerländsk genusforskning, utvecklingsstudier och biståndspolitiska debatter. Jag betraktar dem som viktiga bidrag till kritiken av policystrategier och som betydelsefulla för tolkningar av jämställdhet generellt och jämställdhet som faktor för Afrikas utveckling i synnerhet.

3 Metod och material

Problemrepresentationerna som här görs till föremål för analys återfinns inom centrala styrdokument för det moderna biståndet. De är särskilt utvalda då de upprättats enbart i syfte att främja jämställdhet som ett led i politiken för global utveckling. Jämställdhet beskrivs som eftersträvansvärt i huvuddelen av OECDs policyförklaringar men utgör i dessa fall inte den huvudsakliga målsättningen. GENDERNET som avdelning inom OECDs biståndsorgan inriktar odelat sin formella verksamhet på jämställdhet mellan kvinnor och män.

I fråga om de policys som gäller för bistånd syftades till att skapa jämställdhet mellan kvinnor och män så formuleras dessa inom kommitténs nätverk för jämställdhet; GENDERNET. Detta är det enda internationella forumet för politisk samordning av givarländernas jämställdhetsarbete i utvecklingsländer. Den gemensamma hållningen sammanfattas i två centrala policydokument (*policy statements*); "Gender Equality: Moving Towards Sustainable, People-Centred Development" och "Progress towards gender equality in the perspective of Beijing + 5" (2000). I dessa konkretiseras de målsättningar som de 30 OECD-ländernas biståndspolitik för jämställdhet har.

Med anledning av dokumentens politiska nyckelroll beträffande normer och policys för givarländernas biståndspolitik så låter jag dessa dokument utgöra de primära objekten för analysen av hur uppfattningen av ojämställdhet som problem gestaltar sig inom det moderna biståndet.

Carol Lee Bacchi (2006) aktualiserar policydokuments nytta i detta sammanhang då hon nämner det vetenskapsteoretiska klivet bort från uppfattningen av policydokument som "rationellt fattade beslut och planritningar" till att faktiskt se dessa som "strategiska och politiska" handlingar (Bacchi 2006:9). DACs dokument blir särskilt intressanta då dessa preciserar just de *normer* som ska vara vägledande för den operativa biståndspolitiken. Normer – uttalade och underförstådda – är i alla lägen kopplade till värderingar och sanktioner mot den som bryter mot dessa. DACs policydokument är ur detta perspektiv redan menade att vara strategiskt politiska samt värdeladdade. De syftar dessutom till att *lösa ett problem* vilket gör frågan om vad som konstituerar ett problem särskilt relevant.

Att institutioner som Världsbanken hanterar jämställdhet ur en ekonomisk synvinkel medan ILO (*International Labour Organisation*) fokuserar på kvinnor i rollen som arbetare är kontextuellt logiska representationer. Valet av DAC som normsättare för biståndspolitiken gör frågan om representation mer komplex. I denna finns inneboende antaganden om vad som är utveckling och vilken roll kvinnor och män har inom detta projekt (Razavi 1997:1112)

Det sätt som ojämställdhet diskuteras som ett problem samt hur det beskrivs är talande för vilka värden som anses eftersträvansvärda med jämställdhet samt vilka

förhållanden och sociala tillstånd som anses negativa. Samtidigt som dessa värderingar legat till grund för utformningen av policydokumenten så utgör formuleringarna konstruktioner av problemen som inte självklart kan sägas existera fristående från författandet av dokumenten. De värden som framhålls som positiva är samtidigt direkt knutna till vad som anses negativt oavsett om detta uttryckligen framkommer i dokumenten (Bacchi 2006:66). Bacchi menar att i analys av policydokument så bör frågan "Vad är problemet?" ställas för att kritiskt kunna reflektera över hur policys som behandlar ojämställdhet som ett "problem" och presenterar "lösningar" på detta är ett selektivt urval av en rad existerande möjligheter. Urvalet görs på basis av värderingar, förutfattade meningar och underliggande antaganden som alltid finns närvarande i policydokumenten, i språket som används och deras effekter för problemrepresentationen.

Med Bacchis modell som verktyg blir det även viktigt att studera vad som exkluderas och lämnas oproblematiserat inom policydokumenten. Vidare kan analysen hypotetiskt antas avslöja vad synen på problematiken med ojämställdhet säger om problematiken med andra ojämlika förhållanden mellan sociala grupper och individer.

Metoden är till störst del diskursanalytisk och harmonierar väl med den socialkonstruktivistiska och kritiskt hermeneutiska teorivärld som valet av problemområde identifierats inom.

Då undersökningen avser studera konstruktionen av problem snarare än diskutera den eventuella substansen eller legitimiteten hos tolkningen av sociala fenomen som problematiska så intas en deskriptiv hållning. Bacchi formulerar inte någon fristående metod eller teori utan snarare ett sätt att angripa en fråga. Metoden kan bäst rubriceras som abduktiv då jag växelvis kommer att arbeta med teori utvecklad inom tidigare forskning samt med närläsning av dokumenten som empiriskt material. Denna metod utgår från en vetenskapssyn som ser empiri och teori som intimt sammanvävda (Gren & Hallin 2003:36).

Att begreppet jämställdhet blir framträdande innebär inte att jag avvisar klass, etnicitet och sexualitet som mindre viktiga för analysen – tvärtom. Hanteringen av kategorin kvinna inom policydokumenten kan med stor sannolikhet påvisa implikationer med vad denna kategori antas inbegripa eller utesluta. Valet av begreppet jämställdhet/ojämställdhet är en naturlig följd av att metodologiskt förhålla mig konsekvent till den språkliga utformning som policydokumenten har, alternativa begrepp såsom *sexism* eller *egalitet*¹ riskerar sammanblandning med andra värden än de som är aktuella för utredning utifrån detta material där "(o)jämställdhet" används.

Begreppet jämställdhet kommer därmed att inta en viss instrumentell roll i avgränsningen samt i analysen. Detta också då vad som under analysen framkommer som eftersträvansvärt med jämställdhet kan antas vara en rad värden som inte är självklart kopplade till könets dikotoma förhållande till varandra. Det är de underliggande värden som under forskningsprocessen kommer att bilda det

¹ *Sexism* är mer frekvent använt än begreppet ojämställdhet men är mer inkluderande av olika sociala organiseringsprinciper än begreppet ojämställdhet. *Egalitet* är det begrepp som ligger närmast den ursprungliga franska policybeskrivningen men byter betydelse vid översättning och ojämställdhet blir därför här ett mer exakt ordval.

ramverk vilket preciserar vad som avses med begreppet jämställdhet. För att vara mer förtrolig med problemformuleringen kan detta beskrivas som att förespråkandet av jämställdhet grundas på en holistisk uppfattning om en rad ytterligare värden och synsätt. Konsekvensen blir att betydelsen av jämställdhet inte kan studeras fristående från de värden som anses göra den eftersträvansvärd. På samma sätt blir konstruktionen av problem inom policydokumenten viktiga för att identifiera dessa värden. För att ta reda på vad problemet med ojämställdhet antas vara studeras hur problemet adresseras inom policydokumenten (Bacchi 2006:67). Betoningen av kontextbundenheten och den politiska aspekten kan sägas vara utmärkande för feministisk forskning vilket är det fält jag önskar röra mig inom.

I detta sammanhang blir diskursanalys det grundläggande metodologiska verktyget för att beakta de maktrelationer som aktörerna och konstruktörerna av dokumenten uppehåller sig inom. Policydokumenten kan sägas konstruera, samtidigt som de *representerar*, en diskurs och det är också på detta dialektiska sätt den kommer att hanteras. Författandet av policydokumenten som diskursiv praktik gör att textanalys som metod placerar sig som en central del i det empiriska forskningsarbetet. De värdeladdade effekter som språket får till följd tydliggör kopplingen mellan de som gynnas av värden med jämställdhet och av biståndspolitiken.

Genom närläsning av policydokumenten samt genom "läsning" av den kontext de återfinns inom kan kvalitativ textanalys bidra till att påvisa de budskap som står skrivna mellan raderna. Textanalys lämpar sig bra för att synliggöra de eftersökta diskurser som sällan är uttalade. Jag knyter även an till tidigare forskning vilket gör denna form användbar. Aktörernas tankestruktur kan systematiskt tydliggöras genom att viss generalisering görs för att klarlägga hur biståndspolitiken utformas, men i synnerhet används textanalys för kritisk granskning av det ideologiska innehållet i texterna (Esaiasson et al 2004:236).

Inom analysen av diskurser som ryms inom biståndspolitiken formulering av problemet med ojämställdhet bryts konstruktioner och representationer av fenomenet metodiskt ned. Bacchis metod öppnar upp för en dekonstruktion av representationer vilket visar varför vissa saker upplevs som problem (och andra inte gör det) (Bacchi 2006:71).

4 Tidigare forskning

Utveckling och bistånd som forskningsfält har behandlats ur ett flertal olika perspektiv inom en rad samhällsvetenskapliga discipliner. Studiet av de ekonomiska och politiska världsbilder som dominerar policyutvecklingen och biståndspolitikerna är av statsvetenskaplig karaktär.

Även inom genusforskningen har relationen mellan i- och u-länder behandlats inte minst angående *systerskap*, *transnationell feminism* och bilden av *den Andra*.

Problematiken med genusvetenskapens och den feministiska teoribildningens bidrag på detta område kan påträffas redan i ett inledande skede då begreppet genus inte helt okomplicerat tas i bruk. Applicerandet av "genus" på afrikanska verkligheter har ifrågasatts särskilt av afrikanska feminister (Oyewumi 2002). Utformningen och utövningen av genusforskning härstammar från europeiska och nordamerikanska erfarenheter. Dagens feministiska forskare har gett upphov till den mest betydelsefulla forskningen kring genus och genushierarkier. Som ett resultat av detta har genus kommit att bli en central analytisk kategori inom det akademiska projektet att beskriva världen och den policyutveckling som föreslår åtgärder för identifierade problem (*ibid.*). Den västerländska feministiska forskningen kan därmed inte ignoreras men den sociala identiteten, de intressen samt de värden som den uttrycker kan och bör ifrågasättas.

Persons bound together into groups strive in accordance with the character and position of the groups to which they belong to change the surrounding world of nature and society or attempt to maintain it in a given condition. It is the direction of this will to change or to maintain, of this collective activity, which produces the guiding thread for the emergence of their problems, their concepts and their forms of thought.

(Karl Mannheim 1936:4)

Idén med "utveckling" som Västerländska organisationer ser som en nödvändighet kan varken lätt definieras eller okritiskt accepteras. Vad "utveckling" egentligen innebär i sociala eller materiella termer tvistas det ännu om. Ändå har utveckling som koncept kommit att bli nästan en ideologi och har kritiserats för att vara imperialistisk, samt för att helt utgå från ekonomiska värden.

Retoriken är ofta manscentrerad och har kritiserats för att utelämna kvinnor samtidigt som den utpekats som etnocentrisk bl.a. genom att inte erkänna kulturella variationer (Ogundipe-Leslie 1993:104).

Mohanty menar även att vad som kallas utvecklingsproblem, eller hela kontexten kring idén med "underutveckling" ofta är en felaktig förväxling mellan utveckling och det särskilda utvecklingsförlopp som genomgått i Väst samtidigt som det ignorerar betydelsen av det maktförhållande som råder mellan "första" och "tredje världen" (Mohanty 1991).

5 Teoretiska perspektiv

Epistemologiskt utgår jag från att de problem som reformistiska policydokument avser lösa inte kan sägas existera oberoende av sättet som de representeras eller formuleras. Vad som bedöms vara ett problem är en tolkning av verkligheten. Policydokumenten fungerar inte som källa till kunskap vad gäller problem med ojämställdhet samt tillhörande förslag på lösningar. Istället ses policydokumenten här som viktiga element i skapandet av representationer och tolkningar av (bistånds)politiska frågor. Inga frågor kan diskuteras utan att tolkningar av dessa görs, inte heller kan vi prata om problem utan att hänsyn tas till sättet som de representeras (Bacchi 2006:9).

So, while I believe that there are a multitude of disturbing social conditions, once they are given the shape of an interpretation, once they are characterized as a 'problem' [...] they are no longer 'real'. They are interpretations or constructs of the 'real'.

(Carol Lee Bacchi 2006:9)

Detta grundas på ett avståndstagande från den deterministiska uppfattningen om att det finns en objektiv verklighet om vilken vi kan erhålla objektiv (i betydelsen värdeneutral) kunskap. Ontologiskt finns ingen strävan efter att förklara verkligheten utan att förstå den och hur representationen av problemet med ojämställdhet skapar mening (Gren & Hallin 2003:39).

Analysen som inriktas på det samspel mellan makt och kunskap som karaktäriserar en diskursiv formation, här politiska problemrepresentationer, visar hur dessa skapar subjekt, objekt och utformar regimer av makt och sanning (Tanesini 1999:241). Kunskapen är alltid kontextuell och en del av sitt paradigm.

5.1 Feministisk teori

Feministisk teori är ett brett och heterogent fält innefattande ett närmast oändligt antal ansatser. Den mest korrekta gemensamma nämnaren kan möjligtvis sammanfattas som tanken om gruppen kvinnors underordning gruppen män och viljan att förändra detta förhållande (Gemzöe 2002:23). Därutöver råder oenighet om orsaker till detta förhållande och önskade åtgärder.

Av särskild vikt för denna uppsats är förståelsen för den *västerländska feminism* som blivit tongivande för modernitetsprojektet. Denna jämställdhetsideologi har sina rötter i västerländsk liberal idétradition och har utsatts för skarp kritik från icke-västerländska feminismer samt rörelser likt *womanismen* som inte önskar kalla sig feministisk men i likhet uppfattar jämställdhet som eftersträvansvärt. Kritikens kärna står att finna i feminismens sätt att ge Vita,

västerländska medelklasskvinnor företrädde till teoretisering av sina erfarenheter av att vara Kvinna (Klinger 1998:333).

Kvinnor har över hela världen engagerat sig för att stärka sin position i samhället samt i feministiska rörelser. Kritiken av den västerländska feminismen som etnocentrisk har emellertid resulterat i att *Tredje Världen-feminismen* med eftertryck framhållit de unika erfarenheter som kvinnor i u-länder har och påpekat existensen av de feminismer som uppkommit i denna kontext.

5.1.1 Womanism och Svart feminism

Uppmärksammandet av feminismens etnocentrism har hanterats på olika sätt av marginaliserade grupper. Anammandet av alternativa identitetsbegrepp såsom *Svart feminism* och *womanism* är en reaktion på idén om den Vita feminismen som universell och normativ. Många Svarta kvinnor stöter ifrån sig begreppet *feminism* eftersom detta så starkt är kopplat till Vithet. Konsekvensen blir inte sällan att Svarta kvinnor som kallar sig feminister anses vara mindre autentiskt Svarta. Kontroversen kan i detta fall sägas stå mellan de som önskar prioritera ett framhållande av sin nationella etnicitet och de som inte önskar detsamma (Alexander-Floyd & Simien 2006:67). Det råder också en inrotad vanföreställning om att Svarta kvinnor saknar feministisk medvetenhet. Diskussionen om hur Svarta kvinnors emancipationsteorier och vetenskapsproduktion ska klassificeras kan sägas spegla ett tilltaget intresse för frågor kring individualism/gruppidentitet och pluralism/konsensus. Debatten kring begreppen och integrerade diskurser illustrerar angelägenheten med betoning på skillnader mellan individer inom det Svarta civilsamhället. Parallellt existerar ett missnöje över diskussionens distraherande från faktisk emancipatorisk handling och aktion.

Patricia Hill Collins påvisar implikationer med att den Svarta feminismens koppling till global kvinnokamp bidrar till dess repellerande av Svarta kvinnor som ser feminismen som en rörelse för Vita kvinnor.

Collins förespråkar vikten av att marginaliserade gruppers unika erfarenheter och perspektiv ges en mer framskjuten position inom kunskapssamhället men tar avstånd från idén om att dessa skulle ha en mer sanningsenlig bild av verkligheten. Eftersom ingen marginaliserad grupp kan göra anspråk på en komplett bild av verkligheten så kan kunskap bäst produceras genom ett framförande och samlande av olika gruppers erfarenheter och upplevelser. Collins teoretiska utgångspunkt sätter värde på koalitionsbyggande mellan marginaliserade grupper (Tanesini 1999:152).

Womanismen menar hon överdriver homogeniteten inom det Svarta kollektivet och Svarta kvinnors anomali med utomstående grupper (Alexander-Floyd & Simien 2006:68). Alice Walkers redogörelse för womanismen grundas på en syn på Svarta kvinnors erfarenheter som motpol till Vita kvinnors, där den största skillnaden har sin grund i den amerikanska rasistiska historien. Womanismen, förbehållen Svarta kvinnor, ses inte bara som annorlunda utan också överlägsen feminismen. Collins sätter denna uppfattning i direkt relation till Svart nationalistisk tradition inom vilken Svarta och Vita inte anses kunna lieras

då Vita gynnas av det rasistiska systemet och vars historiska dominans över Svarta beskaftat dem med en lägre moral än den lidandet renderat Svarta (Collins 1996:3).

Collins gör en distinktion mellan womanismens sätt att beskriva Svarta kvinnors historiska reaktion gentemot rasism och sexism och att se womanismen som en vision som målar upp en etisk eller ideal humanistisk vision för alla människor (Collins 1996:5). Att inte göra åtskillnad mellan Svarta kvinnors förflutna och det framtida idealet riskerar att presentera en bild av Svarta kvinnor som en grupp vars specifika erfarenheter gör dem privilegierade och därmed på ett sätt redan fria vilket är vilseledande. *Svart feminism* är tvärtom en strategi för att påvisa hur Svarta kvinnor är en essentiell del av den globala kvinnorörelsens kamp. Begreppet utmanar teorier om att feminism och Svart nationalism innebär en motsättning. Termen "Svart feminism" rubbar den rasistiska bilden av att feminism enbart är för Vita. Samtidigt utmanar affixet "Svart" den förutsatta universalistiska feministiska Vitheten (Collins 1996:7).

En relevant problematik med termen "Svart feminism" är att detta drar till sig uppmärksamhet från Vita feminister med en annan feministisk agenda. Medan Svarta kvinnor ofta identifierar ett behov av att fokusera på politiska rättigheter och ekonomisk utveckling så innebär ett samarbete med Vita feminister att Svarta kvinnor skulle tvingas stödja Vita kvinnor i deras arbete för en antirasistisk feminism och därmed skifta fokus från de krav som formulerats av Svarta feminister som separat kollektiv (Collins 1996:8).

En epistemologisk analys av identifikationer kan ur ett intersektionalitetsperspektiv inte utelämna faktorer som klass och sexualitet. Associationen mellan feminism och lesbiskhet har ur en kulturell aspekt visat sig vara problematisk för kvinnor som starkt identifierar sig som Svarta. Womanistisk teori fäster stor vikt vid belysandet av kultur för att vidga förståelsen om afrikanska² kvinnors erfarenheter. Walkers definition som i denna analys fått representera womanismen uttrycker ett inkluderande av lesbiska (Coleman 2006:86).

5.1.2 Afrikansk feminism och africana womanism

Den Svarta feminismen har kritiserats för att tala för Svarta/icke-Vita kvinnor globalt, trots att den utgår från afroamerikanska kvinnors situation. Detta har setts som ett underlåtande av afrikanska kvinnors rätt till tolkning av sin specifika situation. Detsamma gäller womanismen såsom den definierats av förgrundsgestalten Alice Walker. Det stöd womanismen uttrycker för lesbiskhet saknar samma uppslutning i en afrikansk kontext där istället moderskap ges en framträdande position (Thielmann 2002:156 f.). Emellertid kan afrikansk feminism särskilt definieras utifrån en obligatorisk komponent vilket är att dess kritik mot patriarkatet måste ses i kombination med den rasism, neokolonialism,

² Termen afrikansk används för att beskriva teorier och upplevelser med det språk som författarna använder. Användningen knyter an till idén om att afrikanska människor och diasporan är sammanlänkade genom ett kollektivt kulturellt minne och att de när som helst kan medvetandegöras om dennas signifikans för sin afrikanskhets och framtid (Dove 1998:516).

kulturella imperialism, religiös fundamentalism, socioekonomiska förtrycksmekanismer samt de diktatoriska eller korrumperade styrelseskick som ofta förekommer i afrikanska samhällen (Thielmann 2002:157).

Afrikansk feminism tar ett helt annorlunda fokus i anspråk i jämförelse med västerländsk feminism då den snarare är orienterad kring ekonomisk överlevnad medan västerländsk feminism främst inriktas på valfrihet och variation gällande sexualitet samt den kvinnliga kroppen inom patriarkala samhällen. Nationell kollaps av ekonomiska systemet samt de implikationer som strukturanpassningsprogram³ medfört har utgjort en kraftig motor för att sporra afrikanska feministers kamp för förändring. En kulturell modell har blivit särskilt betydelsefull för hur organisering gestaltas. Identifikation med de mål som släkttiditioner definierar snarare än individuella mål eller de instrumentella förmåner som tillkommer separatistisk social organisering. Exempelvis det huvudsakliga ansvaret för att barnens behov blir tillgodosedda, vilket ingår i moderskapsrollen, sägs driva kvinnor till kamp för jämställdhet ifråga om rättigheter, representation och ekonomisk frihet (Biddlecom 1998:405).

Moderskapet och den släktmässiga kollektivismen är viktiga frågor inom det afrikanska svaret på womanismen, nämligen *africana womanism*. Detta innebär här att familjen har setts som den prioriterade institutionen för förändring, all samhällelig utveckling utgår på detta sätt från familjen (Dove 1998:535). Uppsatsen igenom används begreppet *womanism*, avseende den afrocentriska womanismen.

Motståndet mot kulturell imperialism och främmande strukturer och opassande beteende bland afrikanska kvinnor och män kan gestaltas genom den återafrikanisering som eftersträvas. Exempelvis vill man återskapa den balans mellan män och kvinnor som man menar fanns innan kolonialismen (Dove 1998:516, 535).

Konflikten mellan afrikansk och västerländsk kultur anses vara en nödvändighet för att den europeiska dominansen över Afrika skulle äga rum.

Att Afrika är så diversifierat att ingen kulturell enighet går att finna ses som ett eurocentriskt argument som förnekar existensen av denna sociala verklighet. Afrikanska teoretiker erkänner diversiteten i Afrika men menar att denna inte utesluter gemenskap, och att den europeiska bilden av ett brokigt Afrika är överdriven. Idén om att alla afrikaner var lika och delade samma genetik och psyke var rådande under kolonialismen då den tjänade kolonialismens syfte. Idag är det lämpligare att förneka gemenskapen och kulturell enighet därför att denna utgör ett hot mot västerländsk övermakt (Dove 1998:518 f.).

The greatest fear of our oppressors is that we will become conscious, independent, and unified.

(Asa Hilliard 1995:8)

³ Ett av IMF eller Världsbanken (VB) förmedlat avtal om finansiell hjälp till skuldsatta länder vilket innebär att ett land åtar sig att genomföra vissa ekonomiska reformer i utbyte mot ett lån. Programmen är av neo-klassisk ekonomisk karaktär och framhåller den fria marknaden som central problemlösare. VB och IMF har mottagit hård kritik p.g.a. de negativa sociala effekterna av SAP.

5.2 Dekonstruktivism

Då analysen av policyförklaringarna företrädesvis berör meningsskapandet kring jämställdhet inom en västerländsk politisk argumentation blir dekonstruktivism ett tillämpligt analysverktyg. Närläsning av texten i syfte att avslöja implicita antaganden och erkänna dessas betydelse för begreppens och språkets innebörd är centralt för denna kritiska studie.

Teorin kopplas främst till Derrida men har tagits i anspråk av en rad teoretiker och forskare inte minst i syfte att kritiskt demaskera influenser av Västerländsk filosofisk idétradition i texter. Betydelsen av jämställdhet kan i enlighet med Derridas resonemang inte finnas i begreppet i sig utan i relationen till andra saker. Jämställdhet är att inte vara ojämförbar, förtryckt etc.

Teorin har kritiserats för att genom att öka mångtydigheten av ett begrepp tömma det på mening. Då tolkaren själv skapar mening med ett ärende så är alla människors tolkning likvärdiga och ingen universell sanning tillåts existera. Därmed utesluts möjligheten till någon form av ”verklig” mening. Detta har sagts göra dekonstruktivismen meningslös. Enligt Derrida själv är detta en förvrängning av dekonstruktivismens syfte.

Deconstruction is not an enclosure in nothingness, but an openness to the other.

(Jacques Derrida 1984:124)

I detta fall blir den ett lämpligt verktyg för att tydliggöra mångtydigheten och möjligheten till alternativa tolkningar av vad som presenteras som obestridligt. Johnson ser dekonstruktion som ett värdefullt verktyg i detta syfte:

If anything is destroyed in a deconstructive reading, it is not the text, but the claim to unequivocal domination of one mode of signifying over another.

(Johnson i Macleod 2002:20)

Spivak använder dekonstruktivism som ett verktyg inom hennes postkoloniala forskning i ett liknande syfte. Genom att underminera urholka auktoriteten i de tolkningar som fått företräde bereds plats för marginaliserade gruppers tolkningar (Spivak 1976). Hennes ändamål är inte i första hand att exponera felaktigheter utan undersöka hur ”sanning” produceras. ”Sanningen” som en politisk och kulturell produkt är i linje med den vetenskapssyn som genomsyrar denna uppsats.

6 Empiri

Den svenska riksdagen antog 2003 propositionen ”Gemensamt ansvar – Sveriges politik för global utveckling”(PGU) för vilken ett av tre grundläggande värden ska vara ”jämsällldhet mellan kvinnor och män” (Lång 2005:3). Enligt Parisdeklarationen som undertecknades 2005 ska bättre samordning av biståndet mellan givarländerna, och även dialogen med mottagarländerna, stå i fokus. Sverige har därmed ingått ett samarbetsavtal gällande utformningen av biståndspolitik.

6.1 OECD och DAC

Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling (OECD) är idag biståndsgivarnas främsta organ för samarbete kring policys och metoder. Den modernistiska idén om tillväxt som positiv för utveckling genom den s.k. nedsippringseffekten förespråkas av OECD. Ett lands invånare anses gynnas bäst genom ökad BNP. DAC ser givarländernas roll som ”underlättare och förespråkare” (Cleary 59:2003). Vad gäller biståndspolitik och ekonomisk utveckling i u-länder handhas normer och rekommendationer för effektivisering av biståndet av kommittén DAC (*Development Assistance Committee*). DAC utvecklar alltså normer, principer och rekommendationer genom utredningar och förhandlingar mellan givarländerna, samt delvis med mottagarländerna, men bedriver ingen egen operativ biståndsverksamhet.

DAC har för avsikt att stärka dialogen och det partnerskap som man menar existerar mellan givar- och mottagarländerna. Termen ”partner” anger en relation mellan två grupper som kan uppehålla sig i olika sociokulturella klasser men har valt att samarbeta för att uppnå ett gemensamt mål. Ett partnerskap förutsätts vara jämlikt. Utan ömsesidighet och hänsyn till den andra partens åsikt kan inget partnerskap anses föreligga (Nzegwu 2002).

6.1.1 GENDERNET

I fråga om de policys som gäller för bistånd syftandes till att skapa jämsällldhet mellan kvinnor och män så formuleras dessa inom kommitténs nätverk för jämsällldhet; GENDERNET. Detta är det enda internationella forumet för politisk samordning av givarländernas jämsällldhetsarbete i utvecklingsländer. Den gemensamma hållningen sammanfattas i två centrala policydokument (policy

statements); "Gender Equality: Moving Towards Sustainable, People-Centered Development" (1995) och "Progress towards gender equality in the perspective of Beijing + 5" (2000). I dessa konkretiseras de målsättningar som de 30 OECD-ländernas biståndspolitik för jämställdhet har.

6.2 DACs policyförklaringar gällande jämställdhet

Policyförklaringen "Progress towards gender equality in the perspective of Beijing +5" (2000) representerar det officiella uttalande om jämställdhet som DAC gjorde inspirerade av uppföljningskonferensen till FNs kvinnokonferens i Peking 1995. Sammansättningen har gjorts av WP-GEN⁴ och utgår från nio prioriteringar som DAC formulerat gällande jämställdhet. Man föreslår i policydokumentet strategier och identifierar förekommande utmaningar för utvecklingsarbetet.

Denna tillsammans med den ursprungliga policyförklaringen "Gender Equality: Moving Towards Sustainable, People-Centered Development" (1995) utgör de nyckeldokument vilka DAC själva presenterar som representativa för deras förhållningssätt till jämställdhet som angelägen politisk målsättning.

Retoriken utgår emellertid från att jämställdhetens kanske största förtjänst är dess fördelaktighet för att uppnå den "hållbara, människocentrerade utveckling" som egentligen utgör syftet med den biståndspolitiska ambitionen.

Gender equality is an overall strategic objective for promoting the role of women and therefore sustainable, people-centred development.

(OECD DAC Policy Statement 1995)

I synnerhet avser man den exceptionellt höga avkastning som utbildning för flickor visat sig generera, att kvinnliga ekonomiska aktörer visat sig ha positiva effekter för en bredare fattigdomsbekämpning samt slutligen att kvinnors roll som ansvariga för naturresurser gör dem till nyckelpersoner i miljöplanering för att åstadkomma hållbar utveckling (DAC 1995:1).

Dessa observationer presenteras som avgörande bevis för att jämställdhet mellan kvinnor och män är oundgänglig. Jämställdhet har med detta ett instrumentellt värde och benämns också i policyförklaringarna som en "strategisk målsättning". Detta är en del av det synsätt som man menar ersätter den förlegade synen på jämställdhet som "kvinnofråga". Nu bör denna istället ses som en "central samhällsfråga" (DAC 1995:2).

Även det tidigare utvecklingssamarbetets sätt att definieras i snäva tekniska och ekonomiska termer ska i framtiden ersättas av ett ökat "sociokulturellt" fokus samt genom att "sociala, politiska och ekonomiska analyser" integreras med varandra. Detta är ett led i den människocentrerade utveckling man vill främja.

⁴ Kort för *Working Party for Gender Equality* vilket är namnet på vad som nu heter GENDERNET.

Det uttrycks som viktigt att identifiera de strukturella och ”kulturella rötterna till genusstrukturerna” (DAC 1995:2) och fokusera på de prioriteringar som återfinns på lokal nivå för att här uppmuntra samarbete med biståndsmyndigheter (DAC 1995:4). En svårighet med det utvecklingsarbete som OECD fört sägs vara det motstånd som mötts på basis av att jämställdheten man arbetar för sägs ”rubba mottagarländernas lokala kultur” ex. genom att påtvinga en ”västerländsk feminism” (DAC 1998:16). Argumentet tolkas som ett sätt att försvara ojämställdhet och att den uppsjö av feministiska organisationer som uppstått i Syd indikerar att kvinnorna är ”i större behov av förändring än någonsin” (*ibid.*).

DAC ser gärna att dessa organisationer allierar sig med de män som stödjer ett jämställt samhälle (DAC 1998:32). Ökat fokus på män beskrivs som en viktig strategi för att förbättra jämställdheten. Män och kvinnor förväntas ”samarbeta i jämlikt partnerskap” och ta ansvar för att definiera utveckling, formulera målsättningar och utveckla strategier. Med detta önskar man förändra agendan för utveckling till att inbegripa såväl mäns som kvinnors visioner, intressen och behov (DAC 1995:5). ”Kulturella normer och praktiker kring maskulinitet skapar förväntningar på män som ledare, makar, söner och älskare” och på att de ansvarar för materiellt välstånd snarare än omhändertagande av familjen. Ökad hänsyn ska därför tas till genus och ett skarpare införande av genusperspektiv förordas. Kvinnor kan inte studeras isolerade från deras ojämlika relationer till män då detta är centralt för frågor som fertilitet och sexualitet (DAC 1998:33 f.). Genusidentiteterna för män och kvinnor är nära sammanlänkande också gällande uppdelningen av arbete vilket anses bidra till beroende av varandra.

7 Jämställdhet som biståndspolitisk målsättning

Bistånd motiveras vanligen av humanitära/moraliska, ekonomiska, politiska/strategiska och kommersiella skäl (Ehrenpreis 2000:14). De humanitära/moraliska skälen gäller exempelvis rättvisa men anses endast legitima så länge dess effekt kan antas vara minskad fattigdom. Ekonomiska skäl gäller effekten på den ekonomiska tillväxten i mottagarländerna vilket ofta ses som den primära målsättningen. Politiska/strategiska motiv för bistånd syftar till de problematiker som anses ha sitt ursprung i u-länder men som har en global påverkan, ex. miljöförstöring, överbefolkning, flyktingströmmar och konflikter. De kommersiella skälen bygger på idén om att humanitära syften med bistånd kan få positiva effekter för givarlandets ekonomi (*ibid.*).

Värden som legitimerat arbetet för jämställdhet inom biståndspolitiken kan sammanfattas utifrån tre konkurrerande legitimeringsgrunder för jämställdhet som målsättning; jämlikhet, förtjänst och behov (Jaquette 1990).

Jämlikhet förespråkas i biståndspolitiska sammanhang främst för de värden begreppet inrymmer snarare än de resultat som indirekt kan genereras genom jämställdhet. Rättighetstanken är kärnan i den liberalfeministiska politik som framhåller jämställdhetens främsta värde som jämlikhet.

Jämställdhet för förtjänstens, eller *effektivitetens*, skull kan beskrivas som en marknadsbetingad konceptualisering av begreppet. Inom denna ses kvinnor som produktiva aktörer vilket gör dem positiva för utveckling snarare än ”behövande” såsom den sistnämnda bedömningsgrunden menas konstruera dem (Boserup 1970). Ofta innehåller biståndspolitisk retorik en blandning av samtliga argument och trots att synen på kvinnor som ”behövande” har utsatts för kraftig kritik så kvarstår idén om samhällets skyldighet att hjälpa de ”svaga och fattigaste”. Exempelvis så kan den behovsbaserade retoriken göra sig gällande inom vad som kan kallas ett fattigdomsbekämpande förhållningssätt till ojämställdhet (Razavi 1997:1113)

Introduktionen till jämställdhetsdebatten inom biståndsvärlden under 70-talet (WID) hade karaktären av en jämställdhetssträvan motiverad av dess positiva ekonomiska synergieffekter och tog avstånd från argument gällande behov. Sedan detta kan biståndspolitiken på detta område sägas ha genomgått ett viktigt paradigmskifte (Razavi & Miller 1995). Från att paradigmet WID (*Women In Development*) fokuserat enbart på kvinnor för att synliggöra deras roll inom utvecklingspolitiken så kom i mitten av 80-talet en ny konsensus att växa fram vilken förespråkade ett hänsynstagande till genusrelationer i stort snarare än att enbart göra kvinnor till objekt för biståndet. Genom genusanalys och ökad förståelse för de roller, ansvar, resurser och prioriteringar tillhörande kvinnor och

män inom olika kontexter skulle sociala, ekonomiska och miljömässiga influenser på deras skilda roller och situationer utredas. Detta paradig går under namnet *Gender and Development (GAD)*.

7.1 Instrumentella och intrinsikala värden

The overarching goal: Endorse gender equality as an overall strategic objective for promoting the role of women and therefore sustainable, people-centred development.

(DAC 2000:2)

Då jämställdhet på detta sätt representeras som om det är dess bieffekter som är eftersträvansvärda uppfattas jämställdhet som av instrumentellt värde. Den ekonomiska tillväxten och regleringen av befolkningstillväxten som i detta fall skapar mening med jämställdhet representeras som av intrinsikalt värde – de är eftersträvansvärda i sig själva. Med intrinsikalt värde menas inte enbart att något är eftersträvat utan att det objektivt sett är gott och eftersträvansvärt. Värden som är instrumentella, dvs. goda medel för att uppnå det intrinsikala värdet, skulle därför kunna förlora sitt värde om målet av intrinsikalt värde inte existerade.

Uppfattningen om jämställdhet som förutsättning för att uppnå det slutgiltiga målet, i DACs fall ”hållbar och människocentrerad utveckling” kan förstås som ett resultat av förhandling kring jämställdhetens värde som föregått policy-beskrivningen. Instrumentella argument för jämställdhet skapar mening genom att sammankoppla detta med mer ”legitima” politiska målsättningar, såsom ekonomisk tillväxt och utveckling av humankapitalet (Razavi 1997:1111).

DACs High Level Meeting 1995 fastslog att jämställdhet är avgörande för utveckling. Stärkandet (*empowerment*) av kvinnor är viktigt för att säkra ekonomisk tillväxt och andra målsättningar (DAC 1999:12). Jämställdhet ska därför inte längre hanteras som en ”kvinnofråga” eller som en ”sektor för speciell uppmärksamhet” utan som en ”central samhällsfråga som kvinnor och män bör behandla i partnerskap” (DAC 1999:14). Detta väcker frågeställningar om vad som ger prioritet åt vissa värden inom DACs biståndspolitik. Menas att jämställdhet som ”kvinnofråga” är perifer då den endast berör hälften av befolkningen? Medför prefixet ”kvinno-” att jämställdhet förlorar sitt värde då det inte rationellt kan kopplas till ”centrala samhällsfrågor” till vilka DAC räknar tillväxt och fertilitet?

7.2 Män och kvinnor i partnerskap

Idén om kvinnors relation till män som formad av arbetsdelning, sexualitet och fertilitet utgör, som demonstrerats, ett centralt argument för att DAC rekommenderar

derar att män och kvinnor studeras parallellt. Detta utgår till stora delar från ett antagande om kärnfamiljen som familjestruktur. Denna idé grundas i föreställningen om en familj som innehållandes bekönade familjeroller. I en bekönad familj av denna typ med två föräldrar ses mannen som försörjare medan kvinnan associeras med hushåll och omsorg. Arbetsdelningen mellan män och kvinnor är bidragande i konstruktionen av genus och olika uppgifter till söner och döttrar alstrar genusifierade individer och i förlängningen genusifierade samhällen (Oyewumi 2002).

The family division of labor in which women mother gives socially and historically specific meaning to gender itself. The engendering of men and women with particular personalities, needs, defenses, and capacities creates conditions for and contributes to the reproduction of this same division of labor. Thus the fact that women mother inadvertently and inevitably reproduces itself.

(Nancy Chodorow 1978:12)

Kärnfamiljen har stått som orsak till omfattande feministisk teoribildning. Dess giltighet som förklaringsmodell är emellertid begränsad. Oyewumi menar att denna västerländska familjeform är främmande i Afrika trots att den förespråkats av både det koloniala och samtida styret, internationella utvecklingsorganisationer, feministiska organisationer och NGOs.

Ett skäl föreslås vara att då familjer sällan innehåller någon variation beträffande klass eller ras så har dessa perspektiv också utelämnats i den västerländska feministiska tolkningen (Oyewumi 2002).

Afrikanska feminister eftertraktar en omdistribuering av resurser mellan alla samhällsliga komponenter inte enbart mellan kvinnor och män. Från detta perspektiv hävdas nämligen att kvinnor i Afrika inte ser sig som avskilda vare sig från sin familj eller från övriga samhället. Istället ser de sig som fullkomligt integrerade i en gemensam tillvaro och är mycket angelägna om välbefinnandet för sina barn, makar och den lokala, kollektiva ekonomiska situationen (Nzegwu 2002).

Låt säga att detta dualistiska fokus ändå är ett uttryck för ett breddat perspektiv, i jämförelse med de tidigare policys som odelat riktat sig till kvinnor. Det kan också tyckas harmoniera med afrikansk feminism att frångå det individualistiska inslaget i västerländsk feminism vilket tenderar att fokusera på kvinnors frigörelse från mannen. Enligt afrikansk feminism och womanism är detta perspektiv inte tillämpligt på afrikanska verkligheter där feminismen är grupporienterad och inte uppfattar mannen som fiende.

Mikell menar att kvinnors separata organisering i syfte att främja kvinnors intressen länge varit accepterat i afrikanska samhällen men denna organisering ges mening utifrån sina rötter i kollektiva, historiska, symboliska och erfarenhetsmässiga konstruktioner snarare än i den västerländska idén om individualism och konkurrens (Mikell 1995:407). Den motivering som DAC erbjuder utifrån synen på män och kvinnor som sexualiserade makar vars huvudsakliga problem kopplas till fertilitet och hälsa överensstämmer inte med denna separatistiska organisering

som inte motiveras utifrån synen på kvinnan som sexualiserade varelser utan främst som människor (*ibid.*).

I DACs policyförklaringar kan man även läsa att fokus ska flyttas från kvinnan till ”den sociala relationen mellan könen” och ”orsaker till ojämställdhet”. Både den afrikanska feminismen och womanismen omfattar stark kritik mot patriarkala element inom det afrikanska samhället. Emellertid utgår de inte från att män *per se* är överordnade eller delar förtryckande egenskaper. Söner, bröder och makar betraktas oftare som ”de egna” och inte som aktörer med skilda intressen från de kvinnliga familjemedlemmarna.

7.3 Hållbar och människocentrerad utveckling

Konceptet ”människocentrerad utveckling” förekom första gången i UNDPs⁵ *Human Development Report* 1990 och har idag kommit att bli ett viktigt ledord för internationell biståndspolitik. Rapporten fokuserar på utveckling och ekonomisk tillväxt och ser ekonomisk tillväxt som ett medel för mänsklig utveckling. Genom tillväxt stabiliseras utveckling, och ekonomisk tillväxt är inte stabiliserad i frånvaro av mänsklig utveckling. Rapporten lyfter fram tillväxt som särskilt viktigt för hållbar utveckling (UNDP 1990). Det stora målet med människocentrerad utveckling är den ekonomiska tillväxtens förmåga att komma befolkningen till gagn i form av ökad inkomst och fler arbetstillfällen.

Introduktionen av begreppet ”hållbar utveckling” föregicks av en tid då miljöproblematiker fått ökat intresse. Den samtida expansionen av nyliberalismen hade kritiserats hårt för de negativa sociala konsekvenser som marknaden ansågs medföra. Den ansågs vara direkt orsak till både den sociala orättvisan och den ekologiska nedbrytningen. Den senare kunde i flera fall kopplas direkt till människors sociala situation. Detta kom att abstraheras till särskilt två viktiga politiska frågor som krävde en lösning. Konceptet ”hållbar utveckling” blev ett löfte om en ekonomisk marknad som kunde bringa ”utveckling” till världens folk och samtidigt garantera att miljösituationen hölls på en ”hållbar” nivå (Baeten 2000:74). Med ens sammanstrålade två problem i ett optimistiskt framtidshopp. Inte mot miljöfientlig verksamhet, inte mot nyliberalismen – utan för hållbar utveckling. Begreppet konceptualiserar idén om ett harmoniskt äktenskap mellan kapitalism och miljöhänsyn. Oron gällande det ekonomiska systemets karaktär stillades då behovet av systemskifte nu uppfattades som ogrundat. Den största lättnaden infann sig kanske särskilt hos den medelklass för vilken en livsstilsförändring inte ansågs nödvändig. Medelklassens konsumtion hotades inte längre och störst behållning av begreppets introduktion fick möjligen de västerländska företagen (Baeten 2000:76). ”Hållbarheten” gäller inte minst det moderna samhället.

Andra politiska konflikter som satt politikens kapacitet på prov, i synnerhet de gällande strukturell ojämlikhet grundad på klass, kön och etnicitet fick stå tillbaka

⁵ *United Nations Development Program* är FNs utvecklingsprogram.

för en full koncentration på det nya åtagandet ”hållbar utveckling”. Retoriken tenderade att fokusera på en gemensam fiende, miljöförstörelsen, inför vilken världens folk var jämlika. Globalismen hade därmed en framträdande roll inom konceptet. Fienden gestaltades som enskilda fenomen; industrialisering, trafik, överbefolkning etc. På detta sätt avleddes uppmärksamheten från den allomfattande kapitalistiska apparaten för vilka alla dessa enskilda fenomen utgör viktiga kugghjul. Detta är exempel på den enorma politiska kapacitet som ryms i begreppet och som bidragit till dess spridning. Men den jämlika sårbarheten inför miljöförstörelsen är en schimär. De kraftigaste luftföroreningarna återfinns ofta i u-länder, detsamma gäller den nedbrytning av närmiljön som fattigdomen framtvingar, ex. skogsskövling för bränsle (Knox & Marston 2004:169). Då ansvaret för denna resursexploatering inte längre läggs på produktionssystemet måste det härledas till en fristående problematik. Ett konkret exempel på en sådan är överbefolkning som skildras som en utvecklingsproblematik. Reproduktionen i fattiga länder antas måsta anpassas till ”den ekologiska bärkraften” för att systemet ska fungera. Den föreslagna lösningen blir därmed ”hållbar utveckling” under starkt ledarskap av västerländska organisationer (Baeten 2000:78).

8 Ojämställdhet som utvecklingsproblem

Supporting equality is good for development as it will assist in the achievement of broad development goals such as reduced population growth and improved economic growth.

(DAC 1998:59)

DAC visar tydliga ansatser till att identifiera ojämställdhet som ett hinder för stabiliserad befolkningstillväxt och ekonomisk tillväxt. Rationalismen med främjandet av jämställdhet legitimeras genom dess positiva inverkan på befolkningstillväxt och fattigdom som erkänns som aprioriska problem. De utmärker utveckling och modernitet genom en nästintill positivistisk logik om hur det ena väntas leda till det andra på samma sätt som man tolkar den västerländska utvecklingen.

DACs strävan efter ”människocentrerad och hållbar utveckling” måste med detta kopplas till det modernitetsprojekt som kännetecknar biståndspolitik. Det kan därför antas att den tillväxt som saknas i mottagarländerna är en förutsättning för jämställdhet, inte minst då jämställdheten ses som av sekundärt värde. Idén om genusrelationer i mottagarländer som ofullkomliga och bristfälliga i jämförelse med den ”jämställdhet” som moderniteten i västerländska samhällen åstadkommit (Arnfred 2002).

Då situationen i mottagarländer avgörs utifrån en västerländsk standard aktualiseras problematiken med *eurocentrism*. Mohanty menar att då ett samhälle bedöms som underutvecklat och begreppet kvinna samtidigt placeras inom ramen för samhället så framträder bilden av ”den typiska, förtryckta kvinnan i tredje världen” (Mohanty 1984/1991:72). Den ”könsmissiga skillnaden” som visualiserar idén om den universella kvinnliga underordningen förstärks av den ”skillnad” som upplevs mellan Västerländska samhällen och vad som kallas Tredje Världen. Upplevelsen av skillnad mellan i- och u-värld har därmed i sig en inbyggd paternalistisk inställning till *kvinnor* i mottagarländerna som förstärker och förvärrar den redan grundläggande uppfattningen av kvinnors underordning.

Mohanty utvecklar hur detta medför att kvinnor som kategori i utvecklingssammanhang kommer att automatiskt uppfattas som ”religiösa (läs: inte progressiva), familjeinriktade (läs: traditionella), omyndiga (läs: ”inte ännu medvetandegjorda om sina rättigheter”), utbildade (läs: ignoranta) och hemmabundna (läs: bakåtsträvande) och i vissa fall revolutionära (läs: ”Landet är i krigstillstånd”, ”De måste slåss!”)” (*ibid.*).

En stor utmaning för afrikanska feminister är att formulera en alternativ modell för utveckling som bättre överensstämmer med de värden som prioriteras

inom den egna sociala rörelsen. Detta handlar i hög grad om produktion av kunskap som speglar afrikanska verkligheter, inte minst då den afrikanska feminismen ser Västs sätt att lägga beslag på all kunskapsproduktion som en huvudsaklig del av kolonialismen (Afonja 2005).

En viktig kritik utifrån både afrikansk feminism och *africana womanism* är de prioriteringar som görs i syfte att uppnå utveckling och jämställdhet. För att börja med det förstnämnda så ses det största utvecklingsproblemet som bristen på basala resurser och materiella faciliteter. Bristen på dessa tolkas av afrikanska feminister och Tredje Världen-feminister som ett resultat av en ojämlik ekonomisk världsordning. Dessa behov placeras i centrum av kvinnors emancipatoriska organisering i Afrika. Kvinnors utsatta situation ses inte som en konsekvens av i första hand ojämlika könsstrukturer utan av en rad intimt sammanlänkade förtryck grundade på ras, klass och splittringar mellan medborgare (Bruno 2005:6). Tillfredsställelsen av de basala behoven innebär tillfredsställelse av de grundläggande rättigheterna.

Med detta inte sagt att patriarkala förtrycksmekanismer inte anses relevanta inom afrikansk feminism. Tvärtom, indikerar själva termen ”afrikansk feminism” att denna riktning i viss utsträckning ser sig som en del av den globala kvinnokampen *men* definierar sin agenda utifrån sin position som afrikanska medborgare i en global värld. I detta sammanhang så kan alltså moderniseringskonceptet och de tekniska och värderingsmässiga implikationer detta innehåller inte sägas skapa mening för afrikanska feminister. De avvisar en förklaringsmodell av sin situation som grundas på strukturekonomiska ideal och efterlyser ett mer kulturorienterat angreppssätt som är mer känsliga för lokala verkligheter och som tydligt tar avstånd från den postkoloniala ekonomiska strukturen (Afonja 2005).

Tradition och kultur som enligt modernitetsteori kan uppfattas som motsättningar för utveckling ses av *womanismen* som ett potent vapen mot ojämställdhet. Kvinnor som samhällsmedborgare har stor insikt i de specifika kulturella systemen och även de delar som verkat förtryckande. Historiskt har dessa erfarenheter beskäffat kvinnorna med olika överlevnadsstrategier, tekniker för att påverka kulturen och metoder för att skapa eget utrymme. Det kollektiva minnet såväl som de egna subjektiva erfarenheterna utgör basen för mötet med utvecklingsprojektets utmaningar. Upprätthållandet av det kollektiva minnet är en strategi för att minnas kolonialt förtryck och kulturella uttryck. ”Det är en kulturell plats som förmedlar sätten som underklassen skapar mening med världen” (Afonja 2005:37).

Afrikansk feminism kritiserar globalisering och nyliberalism men drar nytta av genusbegreppets möjlighet att identifiera nya former av ojämlikhet och de negativa effekter globalisering anses ha haft på traditionella institutioner (Tsikata 1997; Tsikata and Kerr 2000).

Medan modernitetsteori hävdar att det viktigaste målet i utveckling är ökad tillväxt hävdar västerländska feminister samtidigt att det största hindret för kvinnor i tredje världen är ojämställdhet mellan könen. Uppfattningarna återfinns i DACs retorik och representation av ”jämställdhet” respektive ”utveckling”.

Womanismen är kritisk till västerländsk feminisms sätt att använda "kvinnor" som en social kategori. Hon menar att man i många afrikanska samhällen helt saknar uppfattningen om en grupp som utifrån kön delar samma privilegium, visioner och intressen. Enligt denna kulturella logik betraktas inte heller *kroppen* som tillkännagivare av social position på det sätt den gör i Väst. En man anses inte överlägsen en kvinna utifrån de biologiska skillnader som låter definiera könen. Ett samhälle kan istället vara hierarkiskt ordnat utifrån klass, släktband men främst utifrån ålder, av Oyewumi kallat *senioritet* (Oyewumi 1997:xiii). På detta sätt är sociala identiteter inte essentialiserade utan relationella. En analys av förhållanden i mottagarländer som använder sig av kategorisering utifrån kön eller genus skapar dessa kategorier.

[B]y writing about any society through a gendered perspective, scholars necessarily write gender into that society. Gender, like beauty is in the eye of the beholder.

(Oyeronke Oyewumi 1997:xv)

Kategorin kvinna som är grundläggande för social organisering inom den västerländska diskursen kommer i tolkandet av förhållanden i mottagarländerna emellanåt att konstruera kvinnan genom en tolkning av hierarkier som ständigt utgår från kroppen: man/kvinna, svart/vit. Det är enbart den biologiska tolkningen som här kan förklara och ge mening åt social organisering. Fixeringen vid den fysiska kroppen fungerar enligt Oyewumi som ett filter för all samhällelig tolkning utifrån en västerländsk kontext (Oyewumi 1997:5). Den biologiska kroppen och könet som social markör är enligt detta perspektiv irrelevant inom vissa afrikanska verkligheter och tenderar att *patrikalisera* dessa. Detta exemplifieras med översättningen av ordet "oba" till "kung" trots att dess egentliga betydelse är "överhuvud".

Womanismen understryker även att det i Afrika förekommer genussystem som är mer flexibla än det västerländska. Rollen som make, son och diverse ledarfunktioner kan fyllas av både män och kvinnor. Kvinnor kan dessutom fungera som makar till andra fruar. Det är den bekönande översättningen av rollerna som konstruerar de könsbetingade villkoren. Amadiumes huvudsakliga poäng är att makt inte per definition kan sägas vara en fråga om kön. Makt kan ibland axlas av både kvinnor och män utan att kvinnor, som hon menar krävs i Väst, anammar ett manligt ideal (Amadiume 1987:113).

9 Ojämställdhet som fattigdomsproblem

Forget China, India and the Internet: economic growth is driven by women.

(The Economist 2006-04-15)

Key aspects of a gender and development policy [...] could be [to] promote equal opportunities for women and men as participants and beneficiaries of development.

(DAC 1997:2)

Ojämställdhet mellan män och kvinnor representeras i DACs policyförklaringar som tydligt kopplat till fattigdomsproblematiker. Jämställdhet anses främja ekonomisk tillväxt, samtidigt som kvinnors underordning många gånger förstås som baserad på inkomstskillnad och resursbrist.

DAC menar att jämställdhet är positivt för den ekonomiska tillväxten i landet. I DACs fall motiveras jämställdhet med å ena sidan drömmen om att integrera kvinnor i lönearbetet som industrialiseringen erbjuder. Ojämställdhet som problem anses hämma tillväxten. Det underliggande antagandet om att ökad ekonomisk delaktighet för kvinnor automatiskt leder till ökad jämställdhet har länge anförts som en sanning av OECD (Moser 1989:1813).

Avslutningsvis tolkas gärna ojämställdhet mellan könen som orsakad av låg tillväxt och bristfällig ekonomi. Många av de ”problem” som identifierats med ojämställdhet kopplas till kvinnors ekonomiska beroende. Jämställdhet som medel för ekonomisk tillväxt vittnar om en syn på ojämställdhet som ett fattigdomsproblem och mot bakgrund av tillväxtvisionen som ett hämmande ineffektivt element.

Afrikansk feminism menar att idén om industrialisering och tillväxt som utveckling inte bara handlar om att bekämpa fattigdom. Tillväxtvisionen präglas även av övertygelsen om att alla samhällen måste gå igenom samma stadier av ”utveckling” innan samhällsapparaten slutligen kan garantera befolkningen en inkomstnivå likt den i Väst. För att vinna stöd åt detta politiska projekt så krävs etablering av värderingar såsom konkurrens, entreprenörsanda, individuell äganderätt etc. Samhällen som inte delar dessa ses inte som ”annorlunda” utan som ”underutvecklade”, ”primitiva” och ”traditionella” (Ogundipe-Leslie 1994:103). Men den främsta kritiken som afrikansk feminism och womanism riktar mot tillväxtvisionen är dess strikt *ekonomiska* tilltro till utveckling, utan något beaktande av *kulturens* betydelse. Utvecklingen reduceras till en mekanisk överföring av västerländska värderingar och strategier till u-länder för att

befolkningen där ska kunna leva på ett ekonomiskt rikare sätt medan deras kulturella arv bleknar bort.

Den jämställdhet som det nya ekonomiska systemet föreslås föra med sig är inte rationellt utifrån afrikansk feminism. Den kommersiella, storskaliga odlingen som införts i många afrikanska länder är ur moderniseringssynpunkt positiva för ekonomin, men har också inneburit en upplösning av prekapitalistiska odlingssystem inom vilka kvinnors roll varit dominerande. Kvinnors roll i förhållande till produktionen, som odlare av *food crops* har blivit perifer i förhållande till den mansdominerade produktionen av *cash crops* (Ogundipe-Leslie 1994:108).

Moderniseringens och teknologins inverkan på männens roll har kanske även bidragit till att stärka det kulturella ansvar som afrikanska kvinnor axlar. Vad gäller den afrikanska kvinnorollen så identifierar afrikanska feminister den som innebärande dels att föda barn, och dels försörjning av familjen och det lokala samhället. Detta är vitala delar av afrikanska kvinnors status. Relationen mellan antalet barn, produktionssystemet samt vad som produceras är viktigt.

Jag ser det som relevant att förtydliga konflikten mellan detta och DACs ambition att i jämställdhetens namn integrera kvinnor i det kommersiella lönearbetet för att öka hennes individuella inkomst. Den afrikanska feminismen erkänner inte uppdelningen privat/offentligt som ett problem att lösa, åtminstone inte i termer av något moderniseringen kan frälsa kvinnor från. Då kopplingen mellan det privata (hemmet, familjen) och det offentliga (förvärsarbetet, samhället) varit mycket stark i afrikanska samhällen så är det snarare rubbandet av den traditionella produktionsformen som splittrat gemenskapen och marginaliserat kvinnors roll inom kollektivet (Mikell 1997:9). Den afrikanska feminismens engagemang för ”bröd, smör, kultur och makt” (Ogundipe-Leslie 1994:108) kan svårligen acceptera vare sig moderniseringens effekter på kulturen och matgrödorna, eller finna dess föreslagna potential att öka kvinnors makt särskilt trovärdigt. Den produktion som kvinnor traditionellt ansvarat för har värdesatts utifrån dess syfte att försörja det lokala samhället, medan den nya ekonomin värderar nyttan för den totala, nationella ekonomin högst. Här kan en pedagogisk poäng göras utifrån den västerländska feminismens mantra ”det personliga är politiskt”, vilket som bekant baseras på upplevelsen av uppdelningen mellan privat/offentligt. Afrikansk feminism och womanism är snarare av uppfattningen att ”det offentliga är privat (personligt) politiskt”. Det saknas i Afrika en tydlig distinktion mellan det privata och det offentliga. Dels för att dessa ”sfärer” är intimt sammanlänkade i det dagliga livet, men också för att kolonialismen ständigt kränkt det privata och politiserat det i den offentliga diskursen (Mohanty 1991:9).

Genomslaget av den ekonomins prioriterade syfte med den vinst som genereras av arbetet har orsakat förflyttning av resurser från landsbygden då industrins arbetstillfällen motiverat en kraftig rural-urban migration (O’Bannon 1994:251)

Womanismen riktar radikal kritik mot moderniseringsparadigmets kapacitet att minska fattigdomen och skapa jämställdhet. Ur en ekonomisk synvinkel placeras klassförtryck, neo-kolonialism och kulturell imperialism som mer akuta problematiker än ojämställdhet mellan könen (Thielmann 2000:157). Om lika inkomst och representation på arbetsmarknaden är värden som utifrån

västerländsk feminism skapar mening med tillväxt och modernisering så representerar womanismen näst intill motsatsen till denna värdegrund. Patriarkala strukturer måste bekämpas inom den "egna", "autentiskt afrikanska" kulturen. Värden kopplade till de nya produktionsformerna, ex. modernitet, konkurrens och egenintresse, är inte förenliga med den kollektivistiska, kulturorienterade och solidariska filosofin som präglar womanismen (Oyewumi 1997).

DACs vilja att stärka kvinnors ekonomiska frihet genom deras (jäm)lika inkludering i lönearbetet är i bästa fall bakochfram, då womanismen stävar efter ekonomisk emancipation och självförsörjning för hela "sitt folk, man som kvinna, gammal som ung". Womanismen tar därmed avstånd från vad som ses som västerländsk imperialism, över ekonomi såväl som kultur, då ingen emancipation bedöms finnas att hämta där.

En viktig kritik som också riktas mot det institutionella arrangemang som tillväxten ska gro inom är att inkluderingen av kvinnor på löne marknaden inte skapar jämställdhet då könsuppdelningen mellan olika verksamheter ofta är påtaglig och kvinnors ekonomiska beroende av män tenderar att öka då männen har tillgång till arbete inom de kommersiella jordbruken medan kvinnor oftare placeras inom informella, lågavlönade arbeten (O'Bannon 1994:251).

10 Ojämslällldhet som resursbrist

Investment in the education of girls quite possible yields a higher rate of return than any other investment.

(OECD DAC 1995:1)

DAC menar att utbildning av kvinnor är grundläggande för utveckling. I DACs fall motiveras detta av den ökade möjligheten att integrera kvinnor i det idag mansdominerade lönearbetet som moderniseringen erbjuder. En annan viktig drivkraft är att utbildade kvinnor tenderar att föda färre barn vilket ger stabiliserad befolkningstillväxt till följd, detta diskuteras i efterföljande kapitel. Jämställdhet i betydelsen lika andel kvinnor inom lönearbete och utbildning i syfte att uppnå ökad ekonomisk utdelning av biståndsinsatser.

Dessa argument, ofta kallade effektivitetsargument, fick genomslag i samband med iakttagelsen att 50% av humankapitalet förblev outnyttjat. Idén om humankapitalet, eller de mänskliga resurserna, som nyckeln till utveckling kommer ursprungligen från neoliberalen Adam Smith (1776) men har ännu en stark position inte minst inom utvecklingspolitiken i Afrika. Människors produktivitet ökar genom utbildning vilket haft stor betydelse för den samhällsliga ekonomiska produktiviteten. Det är med detta i åtanke som utbildning blir en viktig faktor i utvecklingsssammanhang. DACs policyer placerar utveckling av humankapitalet och utbildning i centrum för sin förståelse av (under)utveckling. Om man antar att utbildning av kvinnor skapar lika hög produktivitet som utbildningen av män så innebär därmed att utbildade kvinnor utgör ett enormt slöseri i termer av mänskliga resurser (Kingdon 1997). Ojämslällldhet inom utbildning representeras därför av DAC som ett centralt utvecklingsproblem.

Samtliga tre inledande argument för jämställdhet i DACs policydokument präglas av uppfattningen om utveckling genom investering i kvinnor som humankapital. Synsätt är en viktig del av GAD och humankapitalmotivet har vunnit stort gehör inom OECDs medlemsländer. Särskilt en mer jämnt fördelad delaktighet i undervisning har uttrycks som en huvudfråga. För att studera problemrepresentationen kring kvinnor, jämställdhet och utbildning är det relevant att samtidigt studera vilken funktion utbildning anses fylla och det meningsskapande som den utgör för idén om jämställdhet.

Jag väljer att presentera dessa av DAC prioriterade värden som representeras inom argumentationen för jämställdhet som sammanbundna då de alla på något sätt representerar ojämställdhet som en resursproblematik – brist på intellektuella eller fysiska resurser. Ökningen av kvinnors lönearbete inverkar på det oavlönade arbete kvinnor gör, både gällande reproduktion och som ansvariga för mycket av de lokala resurserna. En kritik är att då biståndsinsatser tenderar att effektivisera

jordbruket genom tekniska hjälpmedel så har hushållsarbete inte underlättats på samma sätt eftersom biståndet sällan inriktats på att effektivisera hemarbete.

10.1 Den värdefulla arbetskraften

Women must be able to raise capital as easily as men if capital resources are to be efficiently distributed. Dynamic efficiency is not compatible with non-homogeneity of the capital market.

(Ingrid Palmer 1991)

Då ”problemet” kan fastställas som bristande humankapital samt att akademisk utbildning generellt anses positivt för utveckling gör att ojämställdhet på detta område utpekats som ett allvarligt problem.

I enlighet med modernitetsteori så är det framförallt lönearbete som utbildningen ska leda till. Modellen antar ett linjärt utvecklingsförlopp av ökad tillväxt vilket inleds med kvinnors intåg på en modern, avlönad industriell arbetsmarknad (O’Bannon 1994:254). Kvinnor över hela den afrikanska kontinenten har i ökad utsträckning blivit verksamma inom den industriella lönesektorn. Emellertid har män inte kommit att axla ökat ansvar i hemmet. Förändringen inom arbetsdelningen har orsakat både ökad arbetsbörda för kvinnor och en identitetskris för män. För att få män att dela ansvaret för hushåll och familj krävs statushöjning för detta arbete och att detta inkluderas i utvecklingsagendan (Adamu 2007:1).

Enligt womanistisk teoribildning är här familj och arbete traditionellt varit strakt interrelaterade i afrikanska samhällen vilket bidragit till förkastandet av den västerländska feminismens dikotoma förklaringsmodell och uppdelning mellan privat och offentlig.

Att arbeta för en individuell lön, där sysselsättningens roll är att stärka den nationella ekonomin och generera högre BNP, framstår som främmande för womanismen. Den menar att västerländsk feminism prioriterar självförverkligande och personlig vinning så måste kopplingen till den lokala gemenskapen och familjen vara direkt och tydlig för att skapa mening med arbetet (Hudson-Weems 1993:70).

Utvecklingspolitiken lämpas efter individer som avlönade arbetare och förutsätter att hemförhållandena gagnas av detta.

Då västerländsk- och i viss mån afrikansk feminism ser det könssegregerade arbetet samt barn- och hushållsansvar som viktiga hinder för jämställdhet så tolkar womanismen situationen på ett diametralt annorlunda sätt. Relationen mellan könen är inte i första hand äktenskaplig och sexuell utan bygger på *reciprocitet* och *komplementaritet* för hela samhällets välbefinnande, vilket medför en i det närmaste kontraktsmässig uppdelning av arbetsuppgifter i samhället (Dove 1998; Adamu 2007).

DACs förordande av lönearbete och idén om att lönen ska ge välstånd till familjen uppvärderar så mannens status och ekonomiska makt medan kvinnors arbete ännu inte erkänns utan dels tas för givet, dels försvåras.

Utifrån womanistisk synvinkel kan behovet sägas identifieras som förbättring av kvinnors situation genom tillgodoseende av praktiska behov för överlevnad och välfärd och inte externa interventioner i arbetsdelningen vilka i förlängningen ska leda till "jämslälldhet" eller "frigörelse" (Moser 1989:1802).

10.2 Den värdefulla kunskapen

Alternativet att se problemet med kvinnors frånvaro i skolan som ett problem med mannens frånvaro inom hushållsarbetet, mäns okunskap om genusproblematik, mäns trakasserier etc. berörs inte inom policydokumenten. I detta sammanhang bör det framhållas att utbildning, i synnerhet fackmässig och teknologisk utbildning, politiskt sett utgör en essentiell del inom den neoliberala diskursen (Bacchi 2006:116).

Uppvärderandet och förespråkandet av kvinnors utbildning åtföljs av en tystnad kring mäns ansvar för segregationen och kring värdet av kvinnors arbete i hemmet och familjen. Det finns också ett underliggande antagande om att kvinnors utbildning leder till ekonomiskt tillväxt då kvinnors representation inom lönesektorn och specifika yrkesbranscher skulle öka.

Men "kvinnors kunskap" utgör också skäl för att DAC ser jämställdhet som ett sätt att skapa "hållbar utveckling". Jag väljer att inleda med reflektioner kring denna retoriks placering i förhållande till womanism, afrikanska feminism och Tredje Världen-feminism.

Inom utvecklingsdiskursen har kvinnors kunskap gått från att helt ignoreras till att idag framhållas som ett universalmedel för jämställd, hållbar utveckling inom biståndspolitiken. Att fattiga rurala kvinnor besitter kunskap om sin livssituation, sina kroppar, sina omgivningar samt om de grödor, djur och frösorter som används representeras som en "upptäckt" i utvecklingssammanhang. Som en följd av denna "upptäckt" av "kvinnlig kunskap" har dokumentationen och förvärvandet av densamma blivit ett eftersträvat mål. Genom att kartlägga den "traditionella, ursprungliga kunskap" (*indigenous knowledge*) som "kvinnlig kunskap" anses representera konstateras ett samband mellan kvinnor och kunskap om biodiversitet i deras närområden. Summan blir att fattiga rurala kvinnor måste erkännas för att försäkra fortlevnaden och hållbarheten av denna "traditionella kunskap" och relaterade genbanker. Kvinnor i tredje världen kommer att förkroppsliga miljökunskap vilket motiverar främjandet av deras delaktighet. Kunskapen representeras som informellt nedärvt, lokal och okorrumpad av marknadskrafter. På detta sätt åtskiljs "vanlig, modern kunskap" och "kvinnlig, nedärvt kunskap" med en distinkt gräns, vilket konserverar idén om det "ursprungliga". Jordbrukande kvinnor, affärskvinnor och hantverkare blir inom diskursen allt mer "ursprungliggjorda" eller bättre beskrivet som förbundna till det

lokala, inhemska. Dessutom föreslås kvinnor vara bärare av ansvaret för att möjliggöra utveckling då utvecklingen sägs bero av deras kunskap och samarbete.

Tredje Världen-feminismen hävdar att det är hög tid att erkänna att kvinnors kunskap inte är ursprunglig och nästan positivistiskt nedärvd utan reproduceras inom komplexa system av ojämlika maktrelationer. *Förvärvande* och *dokumentation* av kvinnors kunskap är inte tillräcklig så länge inte också maktrelationerna åskådliggörs och analyseras (Gururani 2002:313).

”Kvinnlig kunskap” ses som en homogen och enhetlig uppsättning av idéer och beteckningen antyder att kunskapen är essentiellt lokaliserad och exklusivt tillhörandes kvinnor samt implicit att gränsen mellan denna och manlig kunskap är statisk (Gururami 2002:315).

Konceptualiseringen utgör en förenkling av produktion, cirkulation och förmedlande av kunskap. Kunskap är en kulturellt kodad uppsättning idéer och händelser som kultiveras inom specifika relationsnät av makt, intressen och politik. ”Kvinnlig, ursprunglig kunskap” är inte noga förpackad information utan konstrueras inom en ofta konfliktfylld kontext av social ojämlikhet. Viss kunskap anses mer privilegierad än annan kunskap. (Gururani 2002:315). Kön, klass och auktoritet ses exempelvis som viktiga formatörer av kunskap.

Instead of fetishizing rural women as embodiments of special knowledge and locating women's knowledge in their special relationship to the environment, the wellguided project of women's empowerment must attend to the cultural context in which women have come to hold this knowledge.

(Shubhra Gururani 2002:321)

En intressant kontrast är att womanismen karaktäriserar sig och bygger hela sin agenda på denna idé om kvinnlig, traditionellt nedärvd kunskap.

Angående utbildning av flickor och kvinnor ifrågasätter Odora om detta verkligen syftar till jämställdhet eller om detta är ännu ett instrumentellt

Hon pekar på faran med att utbildning i praktiken fungerar som ett sätt att eskalera dominansen av västerländsk sanning och ”kunskap” parallellt med att alternativa sanningar marginaliseras. Utbildning som utvecklingsstrategi tenderar även att rubba mödrarnas roll och intensifiera undertryckandet av lokala undervisningssystem och ”traditionell kunskap” (Odora 1992:11).

Motståndet mot lika utbildning för kvinnor kan tyckas fanatiskt, och som ett uttryck för en överdrivet omedgörlig hållning till försök till sociala förbättringar. Jag vill hävda att detta motstånd mot utbildning måste tas på allvar och förtjänar att synliggöras och avhandlas med största respekt. I en afrikansk kontext har utbildning historiskt fungerat som ett effektivt medel för att upprätthålla makt och styra opinionen samt föra ut den ”sanning” som legitimerar de samhälleliga maktrelationerna. Utbildningen var (redan) då ett medel för att ha kontroll över arbetsdelningen. Kolonialismens utbildning kännetecknades av disciplin och passivitet medan de praktiska (funktionsdugliga) förmågorna främjades. Idag representeras kapitalism hand i hand med ”utbildning för alla” som ett steg på väg mot frigörelsen. Utbildningssystemets urbana kapitalstarka centrum expansion till perifera landsdelar erinrar om den paternalistiska utbildning som utgick från

kolonialmakten. Den tidiga kapitalismen i Afrika handlade inte enbart om territoriell exploatering utan om dominans över värderingar och världsåskådning, vilket var nödvändigt för att legitimera den ekonomiska politiken och utvecklingsparadigmet. Samtidigt tolkas föräldrar som håller sina döttrar hemma från skolan som resultatet av ett tragiskt missförstånd mellan den moderna rätten till utbildning och primitiv afrikansk patriarkal traditionalism.

I moderniseringskontexten skapas mening med utbildning genom *skolning av arbetskraft* och *socialisering* (Odora 1992:15). Utbildningssystemet i Afrika etablerades under kolonialismen och strukturen är fortfarande i huvudsak västerländsk, liksom de discipliner som lärs ut.

Essensen av den socialisering som utbildningen ska medföra är med detta de könsroller och värderingar som utgör normen inom västerländsk diskurs medan den traditionella afrikanska kunskapen motverkas.

So what is exactly the glittering thing about schooling that should make parents renew their faith in it beyond hoping that their children reach the promised pinnacle of glory à la Europe?

(Catherine A. Odora 1992:16)

11 Ojämställdhet som befolkningstillväxt

Det har enligt DAC påvisats att utbildning av kvinnor ger positiva effekter vad gäller den totala befolkningsökningen. Stabilisering av befolkningstillväxten. Befolkningstillväxten ses som orsakat av ojämställdhet samtidigt som jämställdhet mellan könen ses som något som kan råda bot på befolkningstillväxten. Men kopplingen mellan moderskap och kvinnors relation till män är inte axiomatisk.

Biståndspolitiskt har kravet på aktiva åtgärder mot den s.k. ”befolkningsexplosionen” ofta varit ett villkor för bistånd. Familjeplanering och minskat barnafödande har setts som lösningen på fattigdom och ”underutveckling” (Barroso & Bruschini 1991:153). Idag har retoriken kring befolkningskontroll övergått från användandet av begrepp såsom ”familjeplanering” till att anamma den västerländska feminismens vokabulär kring jämställdhet såsom ”utbildning”, ”reproduktiva rättigheter” och ”kvinnors hälsa” (Razavi 1997:64).

Det är här på sin plats att låta visionen om familjer med färre barn gå i dialog med womanistiska och afrikanskfeministiska perspektiv. Jag vill emellertid föregå vissa frågor som kan tänkas uppstå hos läsaren genom att kortfattat kommentera ”befolkningsproblematiken” utifrån ett samhällsgeografiskt perspektiv.

Fattiga fertilitetsstarka länder har gjorts till föremål för en omfattande diskussion om *utveckling* och *modernisering* för vilken den Västerländska modellen blivit normgivande. Demograferna har bidragit genom att presentera eventuella samband mellan socioekonomiska faktorer och befolkningsökning. Höga döds- och födslootal genererar minimal tillväxt och de knappa livsvillkoren gör att barnen blir betydelsefulla närande agenter. Barnens arbetskraft och omsorg skapar ett välståndsflyde till föräldrarna. I Väst kom industrialiseringen att sänka dödligheten då materiella faciliteter och sanitära förbättringar åstadkoms vilket leder till minskade smittorisker och ökade försörjningsmöjligheter (Bailey 2005:88). Då minskad mortalitet kunnat iakttas under en tillräckligt lång period för att insikten om detta som *ihållande trend* skulle slå rot börjar fertilitetsnivån under det sena expansionsstadiet att dala.

Den dramatiska befolkningsökning som iakttas i dagens u-länder har stärkt uppfattningen om ett generellt samband mellan modernisering och befolkningsstillväxt. Kurvan förväntas börja utjämnas då moderniseringen av länderna fullbordats. Detta universalistiska anspråk på att u-länders framtida utveckling kommer uppvisa samma orsakssamband som 1800-talets Europa måste ifrågasättas. Den minskade dödligheten som medfört ökad befolkningstillväxt kan i u-länder ses som ett resultat av medicinskt bistånd och den har alltså inte motsvarats av någon egentlig modernisering av samhället. Då den medicinska medvetenheten var låg under den europeiska transitionen är inkluderandet av denna faktor i förklaringsmodellen starkt begränsad. Istället förklaras den

minskade dödligheten i ekonomiska termer. Detta är vad som ligger till grund för att DAC anser att befolkningsökningen är ett utvecklingsproblem.

Men eftersom de ekonomiska incitamenten uteblivit i flera av dagens fattigare länder har någon betydande nedgång i fertilitet knappast kunnat urskiljas. Familjernas oförbättrade livsvillkor medför att det ännu är rationellt att säkra sin situation genom flera barn. Ofta krävs ett kontextuellt samspel av social, ekonomisk och kulturell ”modernisering” för att människor ska vara beredda att ompröva sina traditionella fertilitetsstrategier (Reher 1999:9 f., 14). Detta menar womanismen är ett imperialistiskt projekt som ersätter afrikanska grundtankar med nya som passar den västerländska utvecklingslogiken (Dove 1998:518).

Ur ett postkolonialt perspektiv finns god anledning att ifrågasätta normativa idéer om små familjer, modernisering och massutbildning som premisser för fertilitet. Moderniseringskonceptet är orienterat utifrån västerländska kulturella idéer och globalt sett föreslås just kulturella karaktäristika influera fertilitet i högre grad än vad moderniseringsbegreppet ensamt lyckas göra gällande (Bailey 2005:90). En sådan kulturell praktik är moderskapet som i flera länder ingås avsevärt tidigare än någonstans i det pre-industriella Europa.

Så till jämställdhetens förtjänster för detta ”problem”. Afrika är svårt ansatt av fattigdom och belastat av kollapsade nationella ekonomiska system. Kvinnor har alltid haft en aktiv roll i avhjälpandet av dessa samhälleliga påfrestningar, även om detta inte alltid inneburit ett välkomnande av modernisering och tillväxtorienterade politiska agendor. Fattigdomen har ur flera aspekter bidragit till uppkomsten av organiserade, politiserade kvinnorörelser i Afrika vilka begärt juridiska och politiska rättigheter samt ekonomisk förändring. En viktig drivkraft för detta engagemang är det ansvar för barnens välfärd som utgör en väsentlig del av afrikanska kvinnors identifiering som mödrar. Barnens välbefinnande är en av de viktigaste meningsbärarna för afrikanska feminister (Mikell 1997).

The love of the mother for her child, of necessity, challenges the European construction of her child's debased humanity. This love is in itself the seed of revolution because it is antithetical to the dominant belief in White superiority. How can a mother believe that her child is inferior to the child of her oppressor?

(Nah Dove 1998:534)

I Afrika har kvinnors makt traditionellt sett bestått i dels en ekonomisk och dels en ideologisk bas, som båda utgår från den avgörande, för att inte säga ”gudomliga”, betydelsen av moderskapet. Den strukturella skillnaden mellan moderskapets samhälleliga betydelse i Väst och i Afrika är kanske den absolut största divergensen mellan kvinnornas erfarenhetsvärld (Amadiume 1987:146). I Väst har moderskapet betraktats som en form av förslavning av kvinnor medan det i många afrikanska samhällen varit en viktig del av kvinnors andliga, politiska och ekonomiska självförtroende som individer och grupp. Mödrar utgör en central och mäktig institution i samhället (Oyewumi 1997:10).

All samhällelig utveckling, emancipation och aktivism måste enligt womanismen utgå från familjen som institution – inte arbetet eller marknaden (Dove 1998:535).

Thus, any future and continuing Africa liberationist theory [...] begins with the effort to recover, herstorically and culturally. The complementary relationship of the woman and the man as the basis of "ourstory" and self-determination (*ibid*).

Den biståndspolitiska konstellationen av utveckling genom jämställdhet utgår från det västerländska anspråket på "lön, jobb och preventivmedel" vilket ånyo går i riktning mot att se mannen som norm (Arnfred 2002).

Utveckling som syftar till att begränsa barnafödandet har utifrån womanistisk teori ansetts vara en inskränkning av kvinnors reproduktiva behov. Den självaktualisering och det uttryck som moderskapet utgör enligt womanismen kan inte berövas det afrikanska samhället. I en kontext av multipla förtryck där förtryck på grund av kön anses underordnat rasism och klassförtryck så framstår idén med begränsat barnafödande för afrikanska kvinnor som ett rent mord på afrikansk kultur. Dessutom betingar den womanistiska identitetsutvecklingen ofta att reaktionen mot sexism som förtryck stärker identifikationen som "kvinna" och idealiseringen av kvinnor och kvinnors biologiska förmåga blir en form av motstånd (Moradi 2005:227).

Afrikanska feminister är till skillnad från womanisterna mer benägna att falla in i utvecklingsretoriken genom att kräva "äktenskapliga och hälsomässiga rättigheter" vilket ur ett womanistiskt perspektiv ses som ett sätt att förhandla med västerländsk feminism och politiker, vilket riskerar ett anammande av främmande värden såsom individualism. Medan womanismen inrättar en historisk, afrocentrisk, lokal bas så erbjuder den afrikanska feminismen delaktighet i en global och politisk rörelse (Coleman 2006:92).

Gällande hanteringen av reproduktion och den produktion som avhandlades i föregående kapitel så kan en viktig observation göras gällande dess roller inom DACs utvecklingsvision. Medan kvinnors produktiva bidrag till utveckling eftersträvas i ökad utsträckning så nedklassas kvinnors reproduktiva insatser och representeras snarare som ett "problem". Detta har tolkats som ett utslag av den västerländska feminismens centrala ställning inom policyutvecklingen (Razavi 1997:1114).

Det förekommer följaktligen en konflikt mellan de värden med moderskap och barnafödande som afrocentriska feminismer efterlever och hur dessa hanteras inom utvecklingsdiskursen. Kopplingen till jämställdhet färgas också av den västerländska feminismens konträra inställning till moderrollen och barnafödandet som praktik.

Avslutningsvis kan DACs strategi att genom ökad utbildning påverka kvinnors barnafödande (DAC 2000) kommenteras. Genom att öka flickors och kvinnors tillgång till utbildning antas familjekonstellationerna kunna förändras. Detta representeras inom västerländsk feminism som en demokratifråga och fungerar som länk mellan jämställdhetsanspråket och det intrinsikala värdet med befolkningsminskning. Vad som kan sägas är dock att DACs policydokument inte kopplar begrepp som familjeplanering eller varken sexuella eller reproduktiva rättigheter till utbildning. Hälsa och välfärd är ledmotiv och rätten till den egna kroppen nämns inte.

Rätten att välja att *inte* föda barn hanteras inte av womanismen. Den afrikanska feminismen och andra feminister från Tredje Värden påpekar däremot det stora antal kvinnor som tar till desperata åtgärder för att undgå graviditet (Barroso & Bruschini 1991:159). I detta sammanhang är syftet emellertid att diskutera skillnader i meningsskapande kring jämställdhet ur ett afrocentriskt perspektiv med utgångspunkt i utvecklingspolitiken, och inte i första hand rättighetsideologi.

12 Vad är problemet?

Problemet med ojämställdhet kan utifrån dess representation i DACs policydokument definieras som ett hinder av den moderniseringsprocess som man antar är den enda möjliga metoden att motverka underutveckling. Underutvecklingen förklaras i första hand i ekonomiska termer på samma sätt som människor betraktas som human kapital – mänskliga resurser nödvändiga för projektets förverkligande. Fattigdom och befolkningsökning ses som de huvudsakliga missförhållandena, både genom dess hämmande effekt på moderniseringsprocessen och ur hållbarhetssynpunkt.

Jämställdhet används som ett argument för att uppnå ”hållbar, människocentrerad utveckling”.

Analysen har påvisat att jämställdhetens främsta förtjänster står att finna i ett ökat humankapital, en ytterligare kvalificering av arbetskraft, förvärvandet av tidigare ignorerad kunskap, lägre födselotal, ökad köpkraft och en flexiblare arbetsdelning.

Analysen har påvisat en konflikt mellan de värden och prioriteringar som skapar mening med jämställdhet som biståndspolitisk målsättning respektive strategi. Womanistisk och afrikanskfeministisk teoribildning och världsuppfattning tolkar många gånger samma samhällsförhållanden på i bästa fall olika sätt, men inte sällan på direkt konträra.

Det går att utläsa hur vad som kännetecknas som svagheter inom utvecklings- och modernitetsdiskursen inte sällan utgör ett centralt maktmedel inom andra perspektiv. Samtidigt som vad som representeras som eftersträvansvärt av DAC uppfattas som mycket hotfullt av womanismen, inte minst på grund av den svindlande ojämlikhet i inflytande som internationell biståndspolitik har i jämförelse med afrikanska, lokala grupperingar.

Likaledes kan förhållanden som tolkas som ”problem” inom både västerländsk feminism, afrikansk feminism och womanism, som förslagsvis mäns överordning, lätt misstas för enighet. Vid en djupare analys ges detta problem dels olika prioritet på den politiska agendan, dels anges skilda orsaker och framförallt olika metoder att hantera problematiken på.

Den mest intressanta iakttagelsen som kan göras utifrån dessa skilda tolkningar och representationer är med stor sannolikhet är att gränsen mellan ”utveckling” och ”upplösning” är flytande och gärna knivskarp.

13 Var är problemet?

Ojämsällldheten anses komma av sociokulturella faktorer såsom konserverande traditioner och könsroller, patriarkala familjestrukturer och den privata sfär inom vilken kvinnors huvudsakliga uppgift är att föda barn vilket gör dem hemmabundna och ekonomiskt beroende av sina makar. Sammantaget lokaliseras problematiken med ojämställldhet till hemmet, kulturen och familjen samtidigt som den mest akuta uppgiften är att "jämställa" arbetsmarknaden genom högre representation av kvinnor inom lönearbetet. Detsamma gäller representationen av flickor och kvinnor inom utbildningssystemet.

Problemet med ojämställldhet bottenar inte i det politiska systemet, inte heller i utbildningssektorn eller på arbetsmarknaden. Problemet representeras bättre uttryckt som placerat *utanför* systemet. Det är tillgången till de samhälleliga funktionerna som anses otillräcklig och jämställldheten förespråkas i synnerhet avseende inkluderingen av kvinnor, såväl som män, i dessa verksamheter. Men den svaga integreringen av kvinnor, så väl som män, i dessa verksamheter har enligt DAC problemrepresentation sällan sin orsak i systemets karaktär utan i hemmet, familjen och de samhällsstrukturer som anses gro ur dessa samhällsinstitutioner. Exempelvis förespråkar DAC utbildning om könsroller för de *föräldrar* som inte önskar skriva in sina döttrar i skolan. Man hänvisar även till sociokulturella faktorer som traditioner.

Men risk för viss övertydlig het så ser jag det som lämpligt att här ge en preciserande beskrivning av DACs lokalisering av problemet med ojämställldhet. I linje med OECDs syfte att genom frihandel öka den ekonomiska tillväxten så ses befolkningsökningen och fattigdomen som viktiga faktorer. Relationen mellan dessa, ekonomisk tillväxt och jämställldhet kan visualiseras i form av en stege

Befolkningsökningen utsätter ekonomin och samhällets resurser för ett enormt tryck och det enda sättet för moderniseringen att kunna tillgodose befolkningens behov är att (a) hålla nere antalet barn per vuxen och (b) inkorporera humankapitalet i produktionssystemet i form av mänskliga resurser. "Jämställldhet" får så stå som huvudrubrik på detta utvecklingsprojekt. Kvinnors intåg i lönesektorn genom utbildning och uttåg i offentligheten resulterar i färre barn (som följd av stärkt hushållsekonomi, självständighet och kultiverad livsstil) samt större och mer kvalificerad arbetsstyrka.

Men ur ett womanistiskt perspektiv kan inte problemet sägas återfinnas i det "privata" som för det första inte existerar i samhällsstrukturer där arbete och hem är djupt sammanvävda både värdemässigt och geografiskt. För det andra har kolonial exploatering och integritetskränkning uttraderat vad som i Väst är att betrakta som den "privata" och "opolitiska" sfären. Womanismen ser problemet med ojämställldhet som ett resultat av kolonialism och etableringen av osolidariska och patriarkala värden sprungna ur det västerländska utvecklingsparadigm som

tolkas som nykolonialism. Womanismen tar avstånd från den modernisering och den kapitalism som utgör stöttepelare inom västerländskt bistånd och utvecklingsdiskurs. Problemet är den eurocentriska världsordningen och är förlagt på ett globalt plan.

Gemensamt med den afrikanska feminismen placerar womanismen problemet med utveckling inte främst inom området för jämställdhet utan för rasism och klassförtryck.

Till skillnad från den afrikanska feminismen, som ser gemensamma nämnare i sättet som moderniseringens patriarkala värden påverkar kvinnor i Afrika och i Väst så markerar och konsoliderar womanismen den tydliga uppdelningen mellan vad som är Afrika och vad som är Väst samt skillnaden däremellan.

14 Vems är problemet?

Problemet med ojämställdhet är enligt DAC inte en kvinnofråga utan en central samhällsfråga. Ojämställdheten bromsar den modernisering och den utveckling som krävs för att staten och dess medborgare ska kunna åtnjuta en självgående och stegrande ekonomisk tillväxt.

Samtidigt representeras policys för jämställdheten som liberala och tillåtande av kvinnor att lönearbeta, utbilda sig och vara ekonomiskt oberoende männen som alternativ till den konservativa, undertryckta beroendeställning kvinnor i mottagarländer bedöms befinna sig i. Är problemet då kvinnornas?

Womanismen menar att utifrån iakttagelsen av kvinnors och mäns roller inom den segregerade och individualiserade arbetsmarknaden så har kvinnor inte nått emancipation. Framför allt så har den traditionella arbetsdelningen och autentiskt afrikanska samhällsformen upplösts och grusats av icke-afrikanska idéer och värderingar. Detta kränker den Svarta, afrikanska befolkningens autonomi och kulturella integritet. Kvinnors underordning är ett resultat av koloniala mekanismer som i första hand bygger på rasistiska och klassmässiga klyftor. Problemet är inte kvinnans, utan den "afrikanska familjens" (Hudson-Weems 1993).

Både afrikansk feminism och womanism ifrågasätter även det genussystem som finns inrättat i utvecklingsdiskursens sätt att identifiera "problem". Exempelvis har influenser från västerländsk feminism tenderat att se kvinnors problem som synonyma med "hustruns problem" och då i synnerhet "hustrun i kärnfamiljen". Ojämställdhet som resultat av nedsvärtande av den moderroll som utgjort ett viktigt statusmärke för afrikanska kvinnors framhåvs som problematisk utifrån afrocentriska förklaringsmodeller och kontrasterar den västerländska diskursen.

Ojämställdhet kan bäst förstås som en "central samhällsfråga" genom att se till DACs och OECDs huvudsakliga målsättning. Att ojämställdhet är ineffektivt för den moderniseringsprocess som ska generera tillväxt är i linje med de värden som DAC också kopplar till övrig samhällslik verksamhet, såsom lönearbete. Befolkningen bör jobba för att dels på starkar privatekonomi och köpkraft samt för att lönearbete är en av de grundvalar som den industrialiserade ekonomin vilar på. Tillväxt åstadkoms genom involvering av humankapitalet vilket i ett senare skede resulterar i ökad BNP och ett hållbart, utvecklat samhälle.

Ojämställdhet är därmed ett *samhällsproblem*. Befolkningen i mottagarländerna identifieras ha ett "behov" av ekonomisk tillväxt vilket motiverar intervention från OECD. Anmärkningsvärt nog tycks formuleringen av "behoven" och val av strategier för att åtgärda dessa ibland upplevs som hotfulla av de kvinnor som man ämnar stärka, integrera och ge tillträde åt. När strategier mot ojämställdhet och för utveckling avvisas av själva det förkroppsligade problemet själv, vems är problemet då?

15 Avslutande kommentar

Då policydokument likt DACs analyseras och används som primärkällor för en diskursanalys är det relevant att ta under övervägande hur dessa handlingar producerats. Det finns inom OECD, och då i synnerhet inom GENDERNET en hög kompetens gällande genusförhållanden samt stor insikt i den kritik som riktats från feministiskt/womanistiskt håll mot utvecklingsparadigmet. Den litteratur som publicerats av GENDERNET vittnar om en större ödmjukhet och djupare förståelse för genusproblematiker än vad som kommit till uttryck i de slutgiltiga, konkretiserade och officiella policydokumenten. Mot bakgrund av OECDs organisatoriska karaktär så måste alla policydokument (för organisationen som helhet) överensstämma med de värden och målsättningar som sedan tidigare finns stipulerade. Dessa reglerar det utrymme som formuleringen av policydokument har att röra sig inom. Från de policyförslag som utvecklas av GENDERNETs sakkunniga är det enbart en liten del som uppträder i policydokumenten efter interna förhandlingar om vilka policys som kan accepteras som rationella angreppssätt på auktoriserade ”problem”. I DACs fall är det välkänt att dessa förhandlingar sker långt borta från det samhälleliga rum där womanism och afrikansk feminism placerar sig.

16 Referenser

- Adamu, Fatima (2007). "Reflections on the Integration of Men in Gender and Development (GAD) Practice in Africa." Sokoto: GWS (Gender and Women's Studies for African Transformation)
<http://www.gwsafrica.org/african%20feminist%20thinkers/adamu/adamu%20profile.htm>
- Afonja, Simi (2005). *Gender and Feminism in African Development Discourse*. Bloomington: Indiana University Press.
- Alexander-Floyd, Nikol G.; Simien, Evelyn M. (2006). "Revisiting "Whats In a Name?": Exploring the Contours of Black Feminist Thought", *Frontiers*, nr 1, vol 27, s. 67-89.
- Amadiume, Ifi (1987). *Male Daughters. Female Husbands: Gender and Sex in an African Society*. London: Zed Books.
- Arnfred, Signe (2002) "Simone de Beauvoir in Africa: "Woman = the Second Sex?" Issues of African Feminist Thought", *Jenda: A Journal of Culture and African Women Studies*, nr 1, vol 2. <http://www.icaap.org/iuicode?000.2.1.1>
- Bacchi, Carol Lee (2006). *Women, Policy and Politics. The Construction of Policy Problems*. London: SAGE Publications Ltd.
- Baeten, Guy (2000). "The Tragedy of the Highway: Empowerment, Disempowerment and the Politics of Sustainability Discourses and Practices", *European Planning Studies*, nr. 1, vol 8, s. 69-86.
- Bailey, Adrian (2005). *Making Population Geography*. Oxford University Press.
- Barroso, Carmen; Bruschini, Cristina (1991) "Building Politics from Personal Lives: Discussions on Sexuality among Poor Women in Brazil" I *Third World Women and the Politics of Feminism* (1991), Mohanty, Chandra T. (red.), Bloomington: Indiana University Press.
- Biddlecom, Ann E. (1998) "Review: African Feminism: The Politics of Survival in Sub-Saharan Africa" av Mikell, Gwendolyn. *Population and Development Review*, nr. 2, vol. 24, s. 405. Population Council.
- Biddlecom, Ann E. (1998). "African Feminism: The Politics of Survival in Sub-Saharan Africa" (recension), *Population and Development Review*, nr 2, vol 24, s. 405. Population Council.
- Boserup, Ester (1970). *Women's Role in Economic Development*. New York: St Martins Press.
- Bruno, Javier Pereira (2006). "Third World Critiques of Western Feminist Theory in the Post-Development Era". Austin: University of Texas.
- Chodorow, Nancy (1978). *The Reproduction of Mothering*. Berkeley: University of California Press.
- Cleary, Dervla (2003). *People-Centred Approaches: A Brief Review and Comparison of Types*. Food and Agriculture Organization of the United Nations Livelihood Support Programme (LSP).

- Coleman, Monica A. (2006). "Roundtable Discussion: Must I be a Womanist?", *Journal of Feminist Studies in Religion*, nr. 1, vol. 22, s. 85-134.
- DAC (1995). "Gender Equality: Moving Towards Sustainable, People-Centred Development". Policy Statement. DAC, Organisation for Economic Co-operation and Development.
- DAC (1997). "DAC Gender Tipsheets: Education". Australian Agency for International Development.
- DAC (1998). *DAC Source Book on Concepts and Approaches Linked To Gender Equality*. Paris: OECD.
- DAC (1999). *DAC Guidelines for Gender Equality and Women's Empowerment in Development Co-operation*. Paris: OECD.
- DAC (2000). "Progress towards gender equality in the perspective of Beijing +5. Beijing and the DAC Statement on Gender Equality". Policy Statement. DAC, Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Derrida, Jacques (1984). *Of Grammatology*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Dove, Nah (1998). "AFRICAN WOMANISM: An Afrocentric Theory", *Journal of Black Studies*, nr 5, vol 25, s. 515-539. London: SAGE Publications Inc.
- Ehrenpreis, Dag (2000). "Fungerar biståndet? – en genomgång av 30 års erfarenheter" i Wolgemuth, Lennart (red.) *Bistånd på utvecklingens villkor* (2000). Stockholm: Nordiska Afrikainstitutet.
- Esaiasson, Peter; Gilljam, Mikael; Oscarsson, Henrik; Wängnerud, Lena (2004). *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Gren, Martin; Hallin, Per-Olof (2003). *Kulturgeografi – en ämnestoretisk introduktion*. Lund: Liber AB.
- Gururani, Shubhra (2002). "Construction of Third World women's knowledge in the development discourse". UNESCO. Oxford: Blackwell Publishers.
- Hannan, Carolyn (2000) *Promoting equality between women and men in bilateral development cooperation*
- Hill Collins, Patricia (1996). "What's in a Name? Womanism, Black Feminism, and Beyond", *The Black Scholar*, nr 1, vol 26, s. 9-22. San Francisco: Black World Foundation.
- Hilliard, Asa (1995) i Dove, Nah (1998). "AFRICANA WOMANISM: An Afrocentric Theory", *Journal of Black Studies*, nr 5, vol 25, s. 515-539. London: SAGE Publications Inc.
- Hudson-Weems, Clenora (1993). *Africana Womanism: Reclaiming Ourselves*. Bedford: Bedford Publishers.
- Jaquette, Jane S. (1990). "Gender and Justice in Economic Development" i Tinker, Irene (red.) *Persistent Inequalities : Women and World Development*.
- Johnson, Barbara (1981). *The Critical Difference: Essays in the Contemporary Rhetoric of Reading*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Johnson, Barbara i Macleod, Catriona. (2002). "Deconstructive Discourse Analysis: Extending the Methodological Conversation". *South African Journal of Psychology*, nr 1, vol 32, s. 17-25.

- Jönsson, Ingrid (2005). "Erfarenheter och lärdomar från samarbeten inom europeiska forskningsprojekt", *Att utmana vetandets gränser*, s. 134-147. Malmö: Liber AB.
- Kingdon, Geeta Gandhi (1997). "Education of Women and Socio-economic development", *Baha'I Studies Review*, vol. 7.
- Klenk, Rebecca M. (2004). "'Who is the Developed Woman?': Women as a Category of Development Discourse, Kumaon, India", *Development and Change*, nr 1, vol 35, s.57-78. Oxford: Blackwell Publishing.
- Knox, Paul L.; Marston, Sallie A. (2004) *Places and Regions in Global Context: Human Geography*. New Jersey: Pearson Education Inc.
- Mannheim, Karl (1936). *Ideology and Utopia: An Introduction to the Sociology of Knowledge*. New York: Harcourt, Brace & World.
- Mikell, Gwendolyn (1995). "African Feminism: Toward a New Politics of Representation", *Feminist Studies* nr. 2, vol. 21, s. 405-424. Feminist Studies Inc.
- Mikell, Gwendolyn (1997). *African Feminism: The Politics of Survival in Sub-Saharan Africa*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Mohanty, Chandra T. (1991) *Third World Women and the Politics of Feminism*. Bloomington: Indiana University Press.
- Mohanty, Chandra T. 1984/1997. "Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses", i Chandra Mohanty et al. (red): *Third World Women and the Politics of Feminism*. Indiana: Indiana University Press.
- Moradi, Bonnie (2005). "Advancing Womanist Identity Development: Where We Are and Where We Need to Go". Florida: Counseling Psychologist Association.
- Moser, Caroline O. N. (1989). "Gender Planning in the Third World: Meeting Practical and Strategic Needs", *World Development*, nr 11, vol 17, s. 1799-1825. Storbritannien: Pergamon Press.
- Muthoni, Wanyeki L. (2005). "The African Women's Development and Communication Network (FEMNET): Experiences of Feminist Continental Organising". *Feminist Africa* nr 4:2005.
- NE (Nationalencyklopedin). Uppslagsord=Policy. 3 maj 2007. <http://www.ne.se>
- Nzegwu, Nkiru (2002). "Questions of Agency: Development, Donors, and Women of the South." *Jenda: A Journal of Culture and African Women Studies*, nr 1, vol 2. <http://www.jendajournal.com/jenda//vol2.1/toc2.1.htm>
- O'Bannon, Brett (1994). "The Narmada River Project: Toward a feminist model of women in development", *Policy Science*, nr. 27, s. 247-267. Nederländerna: Kluwer Academic Publishers.
- Odora, Catherine A. (1992). *Educationg African Grils IN A Context of Patriarchy and Transformation*. Stockholm: Graphic Systems.
- Ogundipe-Leslie, Molará (1993). "African Women, Culture and Another Development" I James, Stanlie M.; Busia, Abena P. A. (red.) *Theorizing Black Feminisms: The Visionary Pragmatism of Black Women*. London: Routledge.
- Ogundipe-Leslie, Molará (1994). *Recreating Ourselves: African Women and Critical Transformations*. Trenton: African World Press.
- Oyewumi, Oyeronke (1997). *The Invention of Women: Making an African Sense of Western Gender Discourse*. Minnesota: University of Minnesota Press.

- Oyewumi, Oyeronke (2002). "Conceptualizing Gender: The Eurocentric Foundations of Feminist Concepts and the Challenge of African Epistemologies", *Jenda: A Journal of Culture and African Women Studies*, nr 1, vol 2. Africa Resource Center Inc.
- Palmer, Ingrid (1991). "Gender and Population in the Adjustment of African Economies: Planning for Change". *Women, Work and Development*, nr. 19. Geneva: ILO.
- Razavi, Shahra (1997). "Fitting Gender into Development Institutions". *World Development* nr 7, vol 25, s. 1111-1125. Storbritannien: Elsevier Science Ltd.
- Razavi, Shahrashoub; Miller, Karen (1995). *From WID to GAD: Conceptual Shifts in the Women and Development Discourse*. Genève: United Nations Research Institute for Social Development, UNDP.
- Reher, David Sven (1999). *Population and Development*.
- Smith, Adam (1776). *An Inquiry into the Nature and Causes of The Wealth of Nations*.
- Spivak, Gayatri Chakravorty (1976). Förord till *Of Grammatology* av Derrida, Jacques. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Tanesini, Alessandra (1999). *An Introduction to Feminist Epistemologies*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- The Economist (ledare i pappersutgåvan). "The Importance of Sex". Publicerad 12 april 2006. The Economist Newspaper.
- Thielmann, Pia (2005). "The Dynamics of African Feminism: Defining and Classifying African Feminist Literatures" (recension), *Research in African Literatures*, nr 2, vol 36 s. 156-7. Indiana: Indiana University Press.
- Tsikata, D (1995) "Effects of Structural Adjustment on Women and the Poor", *Third World Resurgence*, nr 12, vol 61.
- Tsikata, D; Kerr, Carolyne (2000). *Demanding Dignity: Women Confronting Economic Reforms in Africa*. Kanada: Renouf Publishing Company.
- Walker, Alice (1983). *In Search of Our Mothers' Gardens*. New York: Harvest Books.